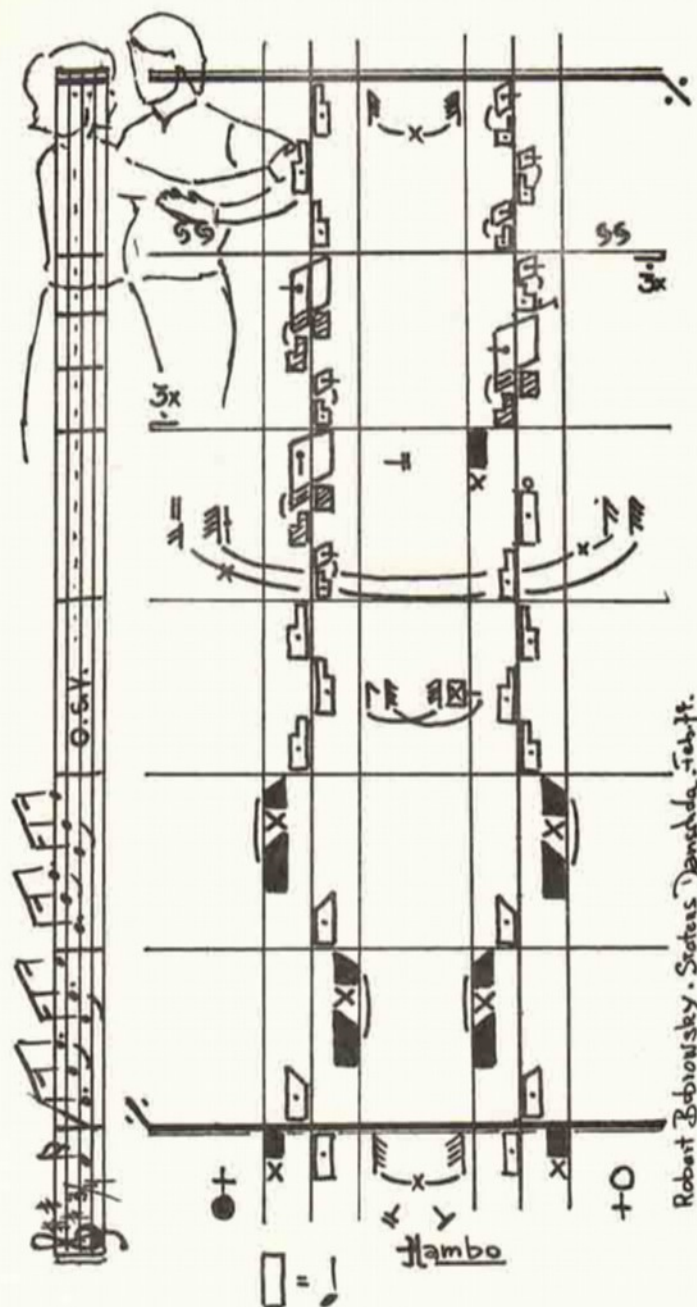

SÖRMLÄNDSLÅTEN

Nr 1

1974

UR INNEHÅLLET:

Sörmländska Ungdomsringen 25 år

Hambo

Breflådan

Gubben Skog

DÖDSRYCKNINGAR ?

Så kom då ännu ett nummer av Sörmlandslåten, det trettonde i ordningen. Här ligger det nära till hands att med hänvisning till talet tretton skylla bladets försening på otur, men så skelögd får väl inte ens en amatörredaktör för ett medlemsblad vara.

Detta nummer av vår tidning har varit i "pressläggningsögonblicket" i ca fyra månader och svårigheter med att få in bidragen och med utskrift av desamma samt red:s kluvenhet mellan olika sysslor har gjort att detta nummer når dig först nu.

Att antedatera tidningen och kalla det här numret för nr 2/1973 vore väl genomskinligt; här duger bara att konstatera att vi endast fick ut ett nummer under fjolåret (om vi undantar nr 2/1972, som ju dök upp alldeles i början av 1973).

Det är givet att våra betalande prenumeranter inte ska behöva betala 10:-- för endast ett nummer. Bosse Classon kommer att se till att de för detta pris (vilket ungefär motsvarar vår självkostnad) får de två nummer de väntar sig.

Kommer då SÖRMLANDSLÅTEN att dö ?

Förhoppningsvis inte, men för att säkerställa utgivningen bör en del åtgärder vidtas:

En redaktionskommitté bildas. Representeranter från både Spelmansförbundet och Ungdomsringen bör ingå.

Det handgripliga ansvaret för bidragsinsamling, utskrift, redigering och tryck alterneras mellan ledamöterna i kommittén. Detta kommer, förutom den delade arbetsbördan, att medföra att tidningens linje och layout blir mer varierad än vad som f.n. är fallet.

Uttökning av antalet skribenter inom och utom landskapet.

Till sist ännu ett beklagande av att en del artiklar presenteras för sent. Det gäller speciellt materialet i samband med Sörmländska Ungdomsringens 25-årsjubileum, som nu publiceras "fel" år.

Men låt nu inte redaktörens svammel fördröja läsandet längre! På de kommande sidorna finner Du i detta nummer:

2.	Jubileumsminnen	Ivar Schnell
3.	25 år	Fritz Andersson
6.	Bilder från jubileumsfesten	
7.	Tillbakablick på Sörmländska Ungdomsringens första 25 år	Bo Björkman
10.	Erik Andersson, Valla avliden	Gustaf Wetter
11.	Lerbo gökar och Skillinge hökar	Gustaf Wetter
12.	Hambo	Henry Sjöberg
13.	Hambomelodier ur Svenska Låtar	
16.	Hambo efter Gustaf Wetter	
17.	Avkortad historia om gubben Skog	Sture Nilsson
19.	Breflådan	
21.	Musikalisk baksmälla	
23.	Tack, Göthe Wahlén	Gustaf Wetter
25.	Sörmländsk spelkurs på Öland	Arne Blomberg
26.	Skålarernas musik	Nils Dencker
34.	Sol över landet!	

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras till medlemmarna i Södermanlands Spelmansförbund och Sörmländska Ungdomsringen. Utomstående kan göra en prenumeration på spelmansförbundets cirkulär (inklusive SÖRMLANDSLÅTEN) för ett år genom att sätta in kr 10:-- på Postgiro 12 24 74 - 0, adress: Södermanlands Spelmansförbund, c/o Bo Classon, Södertälje. Skriv "Cirkulärprenumeration" på talongen.

Upplaga 1200 ex

Utkommer 2 gånger per år

Redaktör: Arne Blomberg, Holmfästvägen 8. 151 36 Södertälje, Tel (0755) 64686

Här är trångt om saligheten, sa prästen, dansa fransös på begravningen.

JUBILEUMSMINNEN

av Ivar Schnell

Hur kom egentligen Sörmländska Ungdomsringen till? När man sitter som pensionär och skall minnas något ur det växlingsrika liv man fått vara med om, så ångrar man, att man aldrig skrev någon dagbok. Det hade kanske inte heller hjälpt så mycket, för det som skulle komma att växa sig starkt en gång, kanske man inte insåg betydelsen av då och så blev minnesbladet utan det, som borde ha skrivits.

Kanske minns jag dock ett och annat.

Det allra första fröet föll på en folkdansträff av hög kvalitet på (tror jag) Frimurarhotellet i Linköping. Min syster Margareta hade som ungdomsledare i den staden god kontakt med folkdansarna. Så gästade jag staden och togs energiskt om hand av en yngling vid namn Fritz Andersson, vars entusiasm för mycket men framförallt för folkdans inte var att ta miste på. Han ville att jag skulle bli ordförande för en sörmländsk ungdomsring. Jag protesterade antagligen. Jag hade alltid varit för lat för att lära mig folkdans, men naturligtvis blev det som Fritz ville och så startades rörelsen i mitt landskap.

Hur jag fungerade dessa första år vet jag sannernligen inte. Mycket var det inte, men jag fick vara med om glada årsmöten och var "icke arbetande medlem" på kurser runt om i landskapet.

På en punkt tycker jag emellertid, att jag uträttade något. Det var då vi nödtorftigt restaurerat "Gästbudssalen" på Nyköpingshus. Den salen är, som jag hoppas alla vet, ett mäktigt skyddsrum från Karl IX:s tid. Den hade stått drypande fuktig i århundraden, men den hade inte rasat ihop, och så hängde vi då hösten 1950 in provisoriska element och fick salen nödtorftigt varm och torr. Tegelgolvet var strävt som sandpapper, men folkdansarnas bastanta skor borde kunna hålla en stund även på det golvet, och så bjöd jag in de folkdansare, som förde en tynande tillvaro i staden. Det blev Bert Wiberg som ledde dansen under många år och nu var det inte något tynande längre över dansen i salen, som ställdes till gratis förfogande.

Min andra viktigare gärning i nu aktuella sammanhang var, att jag en höstdag kallade samman spelmän från Nyköping och trakten i mitt arbetsrum på Nyköpingshus. Såvitt jag minns, fanns då för tiden inte en enda spelman från Nyköping registrerad i

Sörmlands Spelmansförbund, så jag gjorde mig inga illusioner om resultatet.

Kvällen kom och spelmän började anlända. Till sist blev arbetsrummet så fullt, att vi måste gå ned i Gästabudssalen. Och där har spelmännen sedan stannat i dryga 20 år. Jag minns att det var flera, som inte hade felorna med sig den första kvällen. "Vi skulle väl se först vad det blir av det." Men sedan kom felorna med och om jag inte minns fel, fylldes matrikeln över Spelmanslaget på Nyköpingshus med dryga 40-talet namn.

Så fick under min tid Sörmländska Ungdomsringen en sång, kallad "Sol över landet". Jag har fått frågan om sångens författare och så står jag där helt utan fakta. Vem var Ragnar Ekström? Hans dikt karakteriserade de fyra årstiderna i Sörmland med pregnanta bilder: Plogarna rita/väg efter ljusen, / grannväg och vänväg från gård och till gård. Hembygdsförbundet tryckte dikten i Sörmlandsbygden 1939. Några år senare kom en tonsättning av dikten från Elwing Björklund med en förfrågan om inte Hembygdsförbundet ville göra den till sin sång. Jag svarade: Förbundet sjunger så litet, men jag tror, att Sörmländska Ungdomsringen gärna och ofta skulle sjunga den, och så blev det.

Nu har jag letat i mitt minne och bland mina papper för att få grepp om, vilka de bägge konstnärerna var, som gav Ringen dess sång. Jag har ingenting hittat, men kanske kan dessa rader locka fram någon mer minnesgod - eller varför inte de bägge herrarna själva.

Själv kan jag bara ödmjukt säga till mig själv: Du är en förbaskat dålig minnestecknare!

Ivar Schnell

25 år!

Det är faktiskt en riktigt trevlig uppgift man får, när man blir anmodad att skriva ner några minnen från de gångna 25 åren. Man tvingas nämligen att plocka fram gamla protokoll och verksamhetsberättelser för att friska upp minnet och det har varit en väldigt trevlig läsning.

Läsningen frammanar så många minnen och trevliga episoder samt personer, som man haft nöjet träffa och samarbeta med under dessa 25 år, ett helt kvartssekel. Nöjet grumlas av att man i viss mån känner sig som en fördetting, som har den mest aktiva delen bakom sig. Ett härligt plåster på detta lilla sår är att runtom sig se alla de tju-siga ungdomar, som fört och för det arbete vidare, som startades för 25 år sedan.

Helt naturligt har jag tagit som min uppgift att beskriva starten och de första åren av distriktets historia.

För att börja alldeles från början vill jag gå tillbaka till Östergötlands-Holavedens Hembygdsrings 25-årsjubileum, som firades på Stadshuset i Norrköping någon gång i slutet av 1947. Evy och jag hade samma år flyttat från Norrköping till Eskilstuna och vi var inbjudna båda två till jubileumsfirandet i egenskap av f. d. sekreterare i östgöta-distriktet. Riksstyrelsen representerades där av sin vice ordförande Eric Ström och han förde på tal att det då saknades en distriktssammanslutning i Sörmland, men att det fanns ett antal direktanslutna föreningar. Han bad mig då att medverka till en distriktsbildning, vilket jag lovade.

Resultatet av detta samtal blev, att vi bearbetade de direktanslutna föreningarna samt de övriga föreningar vi kände till med skrivelser och personliga påtryckningar. Detta utmynnade i utsändandet av en inbjudan till en instruktionskurs för folkdansare på Gripsholms Folkhögskola den 22-23 maj 1948. Instruktör var dåvarande sekreteraren i Riksstyrelsen, Olof Svenborn.

I programmet var inlagt en debatt om nyttan av distriktsbildning och anslutning till Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur. Debatten leddes av Eric Ström och speciellt inbjudna med särskild baktanke var dåvarande sekreteraren i Hembygdsförbundet, Ivar Schnell, samt som representant för Södermanlands Bildningsförbund folkhögskollärare Torgil Ringmar.

Det kan också ha sitt intresse att nämna vilka föreningar som var representerade denna första gång. Redan anslutna föreningar var: Sotholms Härads Hembygdsförenings Folkdansgille (nuvarande Ny-näshamns Folkdansgille), Stensunds Hembygds-gille, Södermanlands Spelmansförbund, Gåsinge-Dillnäs Folkdansgille och Verdandis Folkdanslag i Katrineholm, anslutet genom Östergötlands-Holavedens Hembygdsring. Icke anslutna föreningar var: Sällskapet Gammal Dans i Nyköping, SGU Folkdanslag i Nyköping, Hemgårdens Folkdanslag i Vingåker samt Mariefreds Folkdanslag. Sammanlagt ställde 49 personer upp plus representanterna från riksstyrelsen.

Sedan Eric Ström redogjort för Ungdomsringens mål och syften samt de rättigheter och skyldigheter medlemsföreningarna hade, ställdes frågan om de närvarande var för en distriktsbildning. Första inlägget i denna fråga gjordes av Ivar Schnell, som förordade en distriktsbildning med motive-ring att en samling av folkdanslagen torde innebära ett ökat kulturellt arbete i Sörmland med tanke på de resurser, som kan ställas till för-förande i form av instruktionskurser m.m.

Näste talare var ordföranden i Spelmansförbundet, Gustaf Wetter, som också varmt förordade en distriktsbildning och som hade sin styrelses be-myndigande att ansluta Spelmansförbundet till ett sörmlandsdistrikt av Svenska Ungdomsringen.

Samtliga de närvarande representanterna för såväl redan anslutna som icke anslutna föreningar uttalade sig varmt för distriktsbildning med undantag för en representant för Mariefreds folkdanslag, då redan anslutet till IOGT. Denne menade, att det för folkdanslag, som tillhörde en riksorganisation som IOGT eller liknande, var meningslöst att ansluta sig till Svenska Ungdomsringen. De hade inom IOGT samma goda service när det gällde instruktionskurser och folkdansstäm-mor.

Yttrandet blev inte oemotsagt och en del representeranter för föreningar, som tillhörde annan riksorganisation, bl. a. IOGT, ansåg att Ungdomsringen när det gällde folkdans, folkmusik och tillhörande saker, som specialiserad organisation kunde ge den bästa servicen och de flesta kontakterna. En medlem från SGU folkdanslag i Nyköping framhöll bl. a. att de, trots att de också tillhörde IOGT, inte visste om att det fanns ett folkdanslag i Mariefred.

Resultatet av debatten blev givetvis ett beslut, att distrikt skulle bildas samt att en interimsstyrelse skulle utses för att skapa stadgar m.m. Interims-

Nu ska vi riktigt roa oss, sa fan, dansade med mor sin. (Östergötland)

styrelsen skulle innehålla tre personer och valda blev Ivar Schnell, Bert Wiberg samt undertecknad.

Nästa fas i utvecklingen blev att föreningens representanter kallades till ett första årsmöte i Flen den 13 juli 1948, då definitivt beslut om distriktsbildning fattades. Den första styrelsen valdes och konstituerades:

Ivar Schnell, ordförande
Gustaf Wetter, vice ordförande
Fritz Andersson, sekreterare
Sigvard Sundin, kassör
Bert Wiberg, kassör
Övriga ledamöter var Torgil Ringmar, Ulla Johansson och Harry Strömfors.

De första åren blev faktiskt mycket innehållsrika, men ack, så arbetsamma. 1948 hann vi, förutom den inledande kursen på Gripsholm, även med en kurs för folkdansledare på Stensunds Folkhögskola, dit dåvarande riksinstruktören Thoralf Borglin kallats som ledare. Samma år anordnades även en folkdansstämma på Nyköpingshus.

Verksamhetsberättelsen för första året talar om anslutning av 9 föreningar, men samarbete hade upprätthållits med ytterligare 10 föreningar, som vi hoppades kunna värva som medlemmar.

Redan från oktober 1948 gav vi ut ett månadsblad med avsikt att informera medlemmarna om vad styrelsen hade för sig och vad som planerades för den närmaste tiden. Det utgavs stencilerat och styrelsens förhoppning var att det så småningom skulle få ett värdigare utförande.

Det kan kanske vara på sin plats att nämna, att av de föreningar som anslöt sig från början nu endast två återstår, nämligen Verdandi i Katrineholm och Nynäshamns Folkdansgille. Övriga föreningars verksamhet har upphört med undantag för de två kollektivt anslutnas, Södermanlands Spelmansförbund och Hyltinge Hembygdsförening, vilka begärde utträde efter några år.

1949 blev för distriktets del ett betydelsefullt år i utvecklingen. Då rapporteras i årsberättelsen att 13 föreningar varit anslutna med totalt antal medlemmar av 465. Här är dock att märka, att vi som kollektivt anslutna hade Södermanlands Spelmansförbund med 140 medlemmar, Hyltinge Hembygdsförening med 77 och Sällskapet Gammal Dans i Nyköping med 66. Återstår således 182 aktiva medlemmar.

Under detta år hade vi den första verkligt stora kursen inom distriktet. Den hölls på Åsa Folkhög-

skola och det var den första av många kurser i vårt distrikt, där vi hade nöjet att ha Folke Kennryd som huvudinstruktör. Vid sin sida hade han våra egna förmågor Bert Wiberg, Ulla Johansson och Harry Strömfors. Ytterligare en kurs hölls under året, nämligen på Ålberga vandrarhem för enbart folkdansledare och instruktör för denna kurs var Valle Löfgren från Jönköping. Samtidigt instruerade Torgil Ringmar i sång.

Styrelsen som arbetat under 1949 bestod av Ivar Schnell, Gullan Lindström, Fritz Andersson, Erik Berg, Bert Wiberg, Torgil Ringmar, Ulla Johansson och Harry Strömfors.

Den mer utåtriktade verksamheten under 1949 bestod dels av en uppvisning på Nyköpingshus under midsommardagen, ett engagemang som vi fick 1000 kronor för. Den 21 augusti anordnade vi själva en stämma på Julita Skans med folkdansuppvisningar, folkmusik, tävlingar i kämpalekar och lekar med barnen samt allmän dans, dock endast s.k. kulturell. Vi hade räknat med ett gott ekonomiskt överskott för att få en stomme till distriktskassa och det hade det säkert också blivit, eftersom stämman var mycket välbesökt. Men tyvärr tillkom på grund av en synnerligen petig polismästare i Vingåker en massa opåräknade kostnader för dragnings av elektriskt ljus, uppsättande av staket samt hållande av polis och ordningsvakter. Behållningen blev därför endast några hundralappar.

Som ett kuriosum kan jag nämna, att inträdet kostade 0:75 för vuxna, 0:50 för barn, gratis inträde för militär och bygdeklädda. Dansbiljetterna kostade 20 öre per styck.

Något som också är speciellt värt att omnämna från 1949 är att Sörmländska Ungdomsringen då fick sitt emblem, gripen med Svenska Ungdomsringens märke i de framsträckta tassarna. Jag kommer faktiskt inte ihåg, om Ivar Schnell både komponerade och ritade eller enbart komponerade märket.

Vidare fick vi också genom Ivar Schnell en egen sång, "Sol över landet", komponerad av Elwing Björklund till text av Ragnar Ekström. Sången användes faktiskt flitigt vid de tillfällen distriktet samlades de första åren, men har tyvärr fallit i glömska under de senaste tio åren. Det kan kanske vara lämpligt att med utgångspunkt från 25-årsjubileet åter ta upp sången som distriktets samlingsång. Första gången som sången förresten användes, var när distriktet uppvaktade Stockholms distrikt vid dess 25-årsjubileum i Blå Hal-

len i Stockholm, där vi var 130 sörmlänningar representerade.

Den ekonomiska ställningen under de första åren blev trots mycket uppoffrande arbete från alla distriktsmedlemmar vid fester och genom lotteri-försäljningar inte så särdeles lysande. Första året hade vi ett underskott på kronor 35:69, men när vi gjorde bokslutet 1950 hade vi lyckats knega ihop så pass att vi kunde betala våra skulder och få ett överskott på kronor 256:74. Det torde emellertid påpekas i samband med ekonomin, att det då inte utdelades vare sig kommunala, landstings- eller statsbidrag för vår verksamhet. Verksamheten skulle helt finansieras av avgifter från medlemmarna samt överskott på fester och lotterier. Av årsavgiften gick de första åren kronor 1:50 till distriktskassan. Den summan räckte inte ens till frimärken för utsändande av cirkulär och månadsblad. Några arvoden till styrelsen eller ersättning för resor var inte att tänka på.

Jag skulle tro, att många av läsarna som var med under de första åren av distriktets historia med ett stilla smil erinrar sig de stämmor eller snarare ekonomifester, som anordnades för att försöka få ordning på distriktets ekonomi. I vissa fall fick också kassör och styrelse anledning att se fram mot ett gott bokslut, medan andra fester resulterade i att styrelsemedlemmarna fick ge ett kortfristigt handlån till distriktskassan för att klara utgifterna.

Felet var säkert inte våra ambitioner att ge besökarna ett bra program med trevliga förlustelser till låga priser. Jag skulle snarare tro, att i början av 50-talet det inte var "poppis" med "kultis". Samma fester och samma program idag skulle säkert resultera i fyllda kassakistor. Distriktets ekonomi är idag helt annorlunda och behöver inte förstärkas, men nog skulle det vara roligt att än en gång få uppleva en liknande tillställning som i Julita, Viala, Näfvevarn, Eskilstuna Djurgården eller de andra platserna, som hemsöktes. Där alla distriktsmedlemmarna jobbade och slet med uppsättning av staket, försäljning av biljetter, vakter vid dansbana och skjutbanor, ordningsvakter m.m., m.m.

Men som sagt, allt har förändrats till det bättre och däribland även distriktskassan. Som jag nämnde i inledningen har jag först och främst velat ge några glimtar från starten och de första åren. Det har förunnats mig att aktivt delta i arbetet under alla de gångna 25 åren och jag har fått vara med om hur Sörmländska Ungdomsringen vuxit och utvecklats, hur tusentals ungdomar genom Sörmländska Ungdomsringen och dess fören-

ingar fått sin "kulturella fostran", hur många av dessa ungdomar, som en gång kom in i rörelsen genom föreningarnas barn- och ungdomslag idag tagit hand om styrelse- och ledaruppgifter i föreningar och distrikt.

Den förmodan, som den 23 maj 1948 gjordes av distriktets första hedersordförande Ivar Schnell, att en samling av folkdanslagen i Södermanland till ett distrikt skulle innebära ett ökat kulturellt arbete, har till fullo slagit in.

Låt i lur !

0755

305 80

FOLKMUSIK PER TELEFON
0755-305 80
Södermanlands Spelmansförbund

Det går bra bara jag kommer igång, sa tuttan om dansen. (Dalarna)

JUBILEUMSFESTEN

Svenska Ungdomsringens förtjänsttecken i silver tilldelades Sune Åhberg, Bror Ryding och Evy Andersson, vilka ses på bilden nedan tillsammans med rikskassören Anders Johansson.

I hälvitet dansar jag, sa käringen, när drängen ville dansa med henne på bondgillet.

Fem ördförande!

Från vänster:

Ivar Schnell
Fritz Andersson
Birger Nilsson
Sune Åhberg
Bo Björkman

TILLBAKABLICK PÅ SÖRMLÄNDSKA UNGDOMSRINGENS FÖRSTA 25 ÅR

Vid ett jubileum är det ju brukligt att företa en genomgång av gamla protokoll och verksamhetsberättelser för att minna om flydda tider och gärningar. Undertecknad har åtagit sig att utföra denna tillbakablick, dels för att på detta sätt berätta om gångna tider, dels för att själv lära känna den rörelse jag åtagit mig att försöka föra vidare framåt.

Anteckningarna vittnar inte om några stora dramatiska händelser, men väl om mycken flit och möda. Ekonomiska, och andra, bekymmer har lösts genom hängivet och uppofterande arbete, som vittnar om kärlek och trofasthet till de ideer som förenar oss i vår organisation. Denna hängivenhet har präglat alla, som genom åren blivit satta att föra vårt distrikt framåt.

Så började det

Fröet till distriktet såddes vid en instruktionskurs på Gripsholms Folkhögskola i maj 1948, där representanter för nio folkdanslag, spelmans-, bildnings- och hembygdsförbunden samt Svenska Ungdomsringen var samlade. En interimsstyrelse, bestående av Ivar Schnell och Berth Wiberg, Nyköping, samt Fritz Andersson, Eskilstuna, tillsattes.

Redan efter tre veckor, den 13 juni 1948, hade interimsstyrelsen kallat till nytt sammanträde i Flen. Vid detta sammanträde beslutades att bilda ett distrikt av Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur och interimsstyrelsens namnförslag, SÖRMLÄNDSKA UNGDOMSRINGEN, antogs.

Följande föreningar och organisationer deltog i sammanträdet: SGU Folkdanslag, Nyköping, Sällskapet för Gammaldans, Nyköping, Högsjö Folkdansgille, Stensunds Hembygds-gille, Gåsinge-Dillnäs Folkdansgille, NOV Folkdanslag, Katrineholm, Hemgårdens Folkdanslag, Vingåker, Södermanlands Hembygdsförbund, SGU distriktsstyrelse, Gåsinge-Dillnäs Hembygdsförening, Hyltinge Hembygdsförening, Södermanlands Spelmansförbund, Södermanlands läns Hemsjöförening och Svenska Ungdomsringens riksstyrelse genom Eric Ström. Dessutom hade följande föreningar genom skrivelser uttalat sig positivt till distriktsbildningen: Sotholms Härads Hembygdsförenings Folkdansgille, Västerlunds Folkdansgille och Årdala Hembygdsförening. Alla dessa anslöt sig dock inte till distriktet.

Den första distriktsstyrelsen fick följande utseende:

Ordförande	Ivar Schnell, Nyköping
V. ordförande	Gustaf Wetter, Katrineholm
Sekreterare	Fritz Andersson, Eskilstuna
Kassör	Sigvard Sundin, Nyköping
Berth Wiberg, Nyköping	
Torgil Ringmar, Sköldinge	
Ulla Johansson, Västerlång	
Harry Strömfors, Stensund	
Till revisorer valdes Gerhard Lanningar, Sparreholm och Herbert Eriksson, Gnesta, med Bernt Alnerheim, Nyköping, som suppleant.	

Redan första året hann distriktet arrangera en folkdansstämma på Nyköpingshus samt en folkdansledarkurs på Stensunds Folkhögskola. Ett månadsblad började utkomma i oktober 1948, i stencilerad form.

FÖRENINGARNA

Många föreningar har genom åren tillhört Sörmländska Ungdomsringen. Flera föreningar som anslöt sig till distriktet under de första åren var landsbygdsföreningar, som genom avfolkningen upphört. Distriktet är numera fast förankrat i tätorterna. Av våra nuvarande tio föreningar är sju verksamma i f. d. städer, två i större tätorter och endast en, Näshultaföreningen, är en ren landsbygdsförening.

Enligt första verksamhetsberättelsen anslöt sig följande föreningar under första året:

Sotholms Härads Hembygdsförenings Folkdansgille (nuvarande Nynäshamns Folkdansgille), Västerlunds Folkdansgille, Stensunds Hembygds-gille, Gåsinge-Dillnäs Folkdansgille och Södermanlands Spelmansförbund, som alla tidigare varit direktanslutna till Svenska Ungdomsringen, Verdandis Folkdanslag, Katrineholm, som tidigare tillhörde Östergötlands-Holavedens distrikt, Högsjö Folkdansgille, Sällskapet Gammaldans, Nyköping och Hyltinge Hembygdsförening. Av dessa var Spelmansförbundet och Hyltinge Hembygdsförening kollektivanslutna.

Nynäshamns Folkdansgille och Verdandis Folkdanslag är de enda av de ursprungliga föreningarna som fortfarande finns kvar i distriktet.

Därefter har följande föreningar anslutit sig och tillhört distriktet under olika långa perioder. (Förteckningen upptar föreningarna i den ordning

Slår du min dam på käften, så slår jag din dam på käften, sa bonddrängen på dansbanan.

jag mött dem i verksamhetsberättelserna och gör inte anspråk på att vara någon förteckning över föreningarnas anslutningsordning eller ålder).

SGU Folkdanslag, Nyköping
Råby-Rönö Folkdanslag, Råby
Hälleforsnäs Gymnastikförenings Folkdansgille
Vingåkers Hemgårds Folkdanslag
Rekarne Folkdans Gille, Eskilstuna
Vingåkers Hembygdsförenings Folkdanslag
SGU Folkdanslag, Södertälje
Folkdanslaget på Nyköpingshus
Vårdinge Folkdanslag, Mölnbo
Eskilstuna Spelmanslag
IOGTs Folkdanslag, Flen (namnändrat till Flens Folkdanslag 1967)
Näshulta Gymnastikförenings Folkdanslag
Folkdanslaget Oxelö-Gille, Oxelösund
Vingåkers Folkdanslag (nedlagt 1965)
Järna-Turinge Folkdansgille
Salems Gille, Rönninge
Strängnäs Gilles Folkdanslag.

Anmärkningsvärt är, att Vingåker haft tre olika föreningar med i distriktet (reservation för ev. missförstånd på grund av t. ex. namnändring) men ingen av dessa finns kvar. En ny förening från orten, Vingåker Gille för låt och dans, ligger dock i förberedelser för inträde i distriktet.

Distriktets tio föreningar är i dag verksamma i Nyköping, Eskilstuna, Nynäshamn, Järna, Katrineholm, Flen, Oxelösund, Rönninge, Strängnäs och Näshulta.

STYRELSEN

Sörmländska Ungdomsringen har genom åren haft sex distriktsordföranden:

Ivar Schnell, Nyköping, 1948 - 51
Fritz Andersson, Eskilstuna, 1952 - 61
Birger Nilsson, Eskilstuna, 1962 (flyttade sedan från distriktet)
Ingemar Eriksson, Nyköping, 1963 - 67
Sune Åhberg, Oxelösund, 1968 - 72
samt undertecknad från 1973.

På årsmötet 1953 utnämndes Ivar Schnell till distriktets förste hedersordförande för sina insatser för distriktet. 1962 vederfors Fritz Andersson samma ära och blev därmed distriktets andre hedersordförande.

Fritz Andersson har dessutom erhållit Svenska Ungdomsringen för Bygdekulturs högsta utmärkelse, guldmärket, för sina insatser inom distriktet och riksorganisationen. Svenska Ungdomsringens förtjänsttecken har genom åren till-

delats Kate Junås, Nynäshamn, Allan Karlsson, Katrineholm, Gustaf Wetter, Katrineholm, och Gullan Lindström, Katrineholm.

SEKTIONERNA

Arbetet med speciella sektioner eller sektionsledare har skiftat genom åren.

Redan vid första styrelsesammanträdet tillsattes Berth Wiberg, Nyköping, som distriktsledare för folkdans. Andra året dyker nästa sektionsledare upp, Torgil Ringmar, Sköldinge, som sångledare. (Kanske något att ta upp igen). 1951 startar studie-sektionen med Bernt Alnerheim, Nyköping, som ledare.

Sång- och studieledarna försvann efter två år. 1953 infördes "Ledare för dräktupplysningar", Ewy Andersson, Eskilstuna, och "Ledare för spelmännen", Allan Karlsson, Bie. Befattningen som studieledare återinfördes 1955.

Denna arbetsordning bestod fram till 1960, då barnlagsverksamheten fick en särskild ledare, Anne-Marie Eriksson, Eskilstuna, som innehade denna post i tre år, då verksamheten fördes över till danssektionen.

Barn- och ungdomssektionen startades så sent som 1969. Maud Åhberg, Oxelösund, hette första ledaren. 1970-71 utökades sektionerna med biträdande sektionsledare. Från 1973 har alla sektioner tre ledamöter, om vi räknar kassören som "tredje mannen" i studiesektionen.

Sektionernas arbete har skiftat genom åren. Många ledare har lagt ner ett gott arbete genom att resa ut och hjälpa föreningarna eller arrangera kurser och träffar.

Under 1973 har hittills samtliga sektioner arrangerat kurser inom sina respektive områden.

MEDLEMSUTVECKLINGEN

Första medlemsstatistiken återfinns i verksamhetsberättelsen för 1949. Denna visar att distriktet då hade 465 medlemmar, varav 182 personligt och 283 kollektivt anslutna, fördelade på tio medlemsanslutna och tre kollektivt anslutna föreningar. Efter fem år framgår att åtta föreningar betalt avgiften.

Medlemsstatistik redovisas därefter ej förrän 1955, då distriktet hade 173 medlemmar, fördelade på sju föreningar, + en kollektivansluten för-

ening, vars medlemsantal ej redovisas. 1963 var endast sex föreningar + fyra direktanslutna medlemmar registrerade.

Då redovisningen av medlemmar skiftat genom åren, kan man inte göra en jämförelse av statistiken utan en mycket ingående forskning, som skulle ta för stor plats att redovisa här.

Medlemsutvecklingen de senaste fem åren visar en klart uppåtående tendens:

1968 redovisas 7 föreningar
279 vuxna, 65 ungdomar

1969 redovisas 7 föreningar
283 vuxna, 92 ungdomar, ca 300 i öppen verksamh.

1970 redovisas 8 föreningar
326 vuxna, 86 ungdomar, ca 300 i öppen verksamh.

1971 redovisas 8 föreningar
340 vuxna, 90 ungdomar, ca 500 i öppen verksamh.

1972 redovisas 10 föreningar
429 vuxna, 429 ungdomar, ca 400 i öppen verksamh.

EKONOMI

Den allmänna kostnadsstegringen plus statsmakernas ökade insatser har gjort att en jämförelse av den ekonomiska utvecklingen ter sig närmast komiskt.

Den första medlemsavgiften fastställdes till 50 öre per medlem och år + 2 kronor till riksorganisationen. Kollektivanslutna föreningar betalade 5 kronor per 100 medlemmar.

Första ekonomiska rapporten visar en omslutning på 1.273:97 med ett underskott på 35:69. Efter fem år hade omslutningen fördubblats, 2.359:57 med ett överskott på 716:42.

1960 var omsättningen 9.944:36. 1968, vid 20-årsjubileet, hade den ökat till 14.786:-- och det senaste räkenskapsåret var den 49.177:25.

Självfallet har den enorma ekonomiska utvecklingen fört med sig skiftande problem för de styrande. Från de första årens ständiga kamp med ekonomifester och lotterier till våra dagars bekymmer med blanketter och formulär.

Resurserna har ökat och med dem kraven och prentionerna. Exempelvis framgår att vissa kurser i organisationens barndom fick finansieras genom amerikanska lotterier, som såldes till deltagarna. I januari 1952 var ekonomin så ansträngd att sty-

relsen övervägde att lägga ner verksamheten från och med årsmötet. Man tog sig dock samman, ordnade fler lotterier, och året efter visar verksamheten en vinst på 700:--.

Ekonomifester har genom åren arrangerats bl. a. på Julita Museum samt på Djurgården, Eskilstuna.

SMÅTT OCH GOTT

1951 planerades en cykeltur i Sörmland 4 - 12 augusti, då distriktet skulle svara för värdskapet och respektive lag ordna program, logi och dylikt. Den fick inställas, sedan bara två deltagare anmält sig. Kan just undra hur det skulle ha gått i dag, när cyklandet kommit på modet igen?

Södermanlands Spelmansförbund, som varit kollektivanslutet sedan starten, begärde sitt utträde ur distriktet 1952.

Den 30 maj 1957 hölls en barnlagsträff på Stensund och i september samma år hölls en barnlagsledarkurs på Sundbyholms slott.

1957 var det också Suez-kris med åtföljande bensinransonering. "Söndagsförbudet" medförde att Nynäshamn gick miste om årsmötet, som i stället flyttades till Eskilstuna.

1961 hade inte valberedningen kunnat få ihop någon styrelse, varför extra årsmöte fick hållas i juni. Protokollet från det sammanträdet har jag inte hittat, men eftersom Fritz Andersson, som skulle avgå och som ingen ville efterträda, satt kvar till nästa ordinarie årsmöte, så blev han väl omvald.

1961 startades även Folkdansens och Folkmusikens Dag i Parken, Eskilstuna, i samarbete med Södermanlands Spelmansförbund. Detta arrangemang återkom sedan fram till och med 1972, varefter det arrangeras lokalt av Rekarne Folkdans Gille, Eskilstuna, under namnet "Sörmlandsdagen".

Till sist kan nämnas, så här i jubileumstider, att distriktet planerade att fira 10-årsjubileet på Gripsholm. Om festen kom till stånd förtäljer inte protokollen.

Med dessa rader hoppas jag ha livat upp minnet på våra gamla medlemmar och invigt våra nya i "vår historia". Allt jag skrivit är kanske inte rätt. Det är svårt att tolka gamla protokoll. Ibland har kanske en "pusselbit" kommit på avvägar, varför jag kan ha hamnat på "fel spår".

Eskilstuna i oktober 1973

Bo Björkman
Bo Björkman
Distriktsordförande

Är du ledsen luder, sa höken, dansa med hönan.
(Stockholm)

Vi sörjer en spelman

Spelmannen Erik Andersson, Valla, har för alltid lagt ned sin stråke och sina snickarverktyg. Han var den siste nu levande traditionsbäraren av Stora Malmslåtarna från sekelskiftet.

Han hade själv lärt sig spela. Underligt nog kunde inger av hans sju bröder traktera fiol. Men det kunde Erik Andersson. Han spelade sina låtar i övanligt raskt tempo och med en osviklig rytm. Det märktes, att han spelat till dans i sin ungdom. De gamla takterna satt kvar i hans fingrar även på ålderns dar. Det gjorde de i särskilt hög grad 1957, då jag tecknade upp 14 låtar efter honom.

Sina melodier hade vännen E.A. efter Karl Karlsson (Kalle i Nässtugan), Lasse i Stenta, bröderna Dahlgren, Ramsjöhult, Adolf i Hult, Lasse i Forssjö, Evald Larsson från Remröd, Ferdinand Gustafsson (Nyffen), Mörtbol, Björkvik, samt i första hand efter sin egen mor, som var mycket musikalisk. Polskorna, mest åttondelspolskor, var de vanligaste danslåtarna i E.A:s ungdom. Dessa polskor kallade han polketter,

egentligen en oriktig benämning. Gammhelvals spelades aldrig i E.A:s ungdom, och den uppgiften har jag fått bekräftad av andra sörmländska spelmän.

En märklig låt, som E.A. spelade, var majstångsmarschen från Ericberg. Den spelades på midsommaraftonen, då den lövade stängen restes på borggården på slottet. Den låten är förut upptecknad efter Kalle i Nässtugan, men E.A. har den bästa och mest krusade varianten.

Sju barn har Erik Andersson, och sju fioler har han byggt. Han var skicklig och snabb i all handslöjd, och det kom honom väl till pass, när han gav sig i kast med fiolbyggeri, en svår, exklusiv och tålmodsprävande hobby. Men E.A. lyckades bra, ibland utmärkt.

Spelmannen Erik Andersson var född torparepojke och hade det slitigt och strävsamt under sin mer än 80-åriga levnad. Dock hade han alltid mycket att ge andra genom sitt förnöjsamma sätt och sina glada, sörmländska låtar. För detta tackar Södermanlands Spelmansförbund och vännen

GUSTAF WETTER

NYCKELHARPOR,

såväl kromatiska som andra modeller, tillverkas och försäljs efter beställning. Jag har hittills förfärdigat ett antal nyckelharpor, vilka fått god kritik både tekniskt och ljudmässigt sett. Några kromatiska harpor finns i lager för hugade spekulanter. Kunder och beställare ombeds ta kontakt för vidare upplysningar.

Lars Bohman
Vikingavägen 8

151 38 SÖDERTÄLJE
Tel (0755) 10078

(Medlem av Södermanlands Spelmansförbund)

Lyckas inte, sa Sahlberg, skulle dansa mazurka.

Ett litet tillägg till ovanstående "annons":

På planeringsstadiet befinner sig en kopia av den enkelharpa (!) som finns på Nyköpingshus. Hugade spekulanter kan redan nu boka in ett exemplar. Lasse Bohman har även tillverkat och modifierat en rad fioler (bl. a. en femsträngad och en åttasträngad) samt förfärdigat raka stall åt en hel spelgrupp. Gott arbete gör han!

Arne Blomberg

Lerbo gökar och Sköldinge hökar

Några uppgifter om sockenboöknamnen i Sörmland

Denna visa är ju vad melodin beträffar allom bekant. Texten är vid första påseendet inte heller så märkvärdig. Men varför svor höken, när tuppen gol? I annan variant talas det om, att det är en gök, som gal, och det retar höken alldeles förskräckligt. Äldre sörmlänningar begriper nog, vad det är fråga om, men det är inte många av de yngre som förstår, att det är en nidvisa. I tidskriften "Till hembygden, en julkalender till församlingarna i Strängnäs stift 1921", har Anna Möller skrivit en uppsats med titeln Sköldingeminnen. Hon berättar där, att det i början på 1800-talet i Sköldinge socken fanns en liga som kallades hökarna. Det var den tidens raggare. Några bilar och motorcyklar fanns ju inte att "låna" på den tiden, men de stal frukt och höns och dyl. Dessa Sköldinge hökar var också stora slagskämpar och mycket stolta över sina bravader i likhet med en annan omtalad liga, Ölja bussar. Dessa stal frukt och matvaror från herrgårdarna, och vid ett plundringståg till Julita blev deras anförare, som kallades kung, skjuten i ett fruktträd på Julita gård. "När vi gingo te Juliten, vart vår Bussekung skjuten". Dessa bussar omtalas på 1600-talet, och innan brännvinet knackte dem under Gustav III:s tid utkämpade de vilda strider med Närkesborna, västmanlänningarna, "Vingåkers vargar" och "Rademacher och hans anhang" (smederna i Eskilstuna).

Förr i tiden var det ju mycket vanligt att pojkar träffades vid sockengränserna, vid marknader och vid beväringssamlingar och då utkämpade blodiga slagsmål med varandra. I min hembygd, norra Småland, var det fordom väldiga bataljer mellan östgötar och smålänningar vid landskapsgränsen. Carl Erik i Lind som själv var en Sköldinge hök, berättade att när han som beväring sågades till Malmen 1875 var det allvarliga skärmytslingar mellan hökarna

och vargarna. Dessa senare skulle ha stryk var man såg dem, ty de hade rykte om sig att vara lite smått översittare, och sådant tål ju inte en hederlig 20-åring. En ann är ju så god som en ann.

Sockenboöknamnen i Oppunda härad var för Oppunda härad följande:

Vingåkers vargar, Ö. Vingåkers rävar, Österåkers korpar, Floda ävsingar, Vadsbro kottar, Vrena killingar, Stora Malms grisar, Sköldinge hökar, Husby-Oppunda getter, Julita rävar eller knutar, Lerbo gökar, Blacksta grevar och Bettna löss.

Närmaste grannar hade i Västertekarne namn enligt följande ramsa i Dybecks Runa 1850:

Vestermo tussar, Ölja bussar, Lijsta kärn'gar, Gillberga män de dansa än.

I Närke har vi bl. a. Edsbergs korpar, Kumlas stutar, Glanshammars abborrar och Lännäs hankar. Dessa hade fått namn efter sockendräkterna: Edsbergsborna hade svarta rockar, Kumlaborna bruna och bönderna från Glanshammar hade röda ränder på rock-kragen.

Skedeviborna i Östergötland kallades lappar, och det öknamnet hade för resten alla Skedevibor, oberoende av i vilket landskap socknen låg.

Bland sörmländska öknamn i närheten av Oppunda härad kan nämnas Björkviks harar, Lilla Mellösas löss (ljudhärming), Flens bestar, Lilla Malma pin-nar, Helgesta pattrar och Näs-hulta påsar.

Många av öknamnen har bildats genom rim, t. ex. Sköldinge hökar — Lerbo gökar, genom allitteration, exempelvis Vingåkers vargar och kanske också Lerbo (ler)gökar, genom ljudhärming t. ex. Julita knutar och genom association i t. ex. Dunkers klumpar. Den som är intresserad för sörmländsk cognomi hänvisar jag till en uppsats av Nils Dencker i Fatsburen 1928, häfte 3, från vilken jag fått en del sakuppgifter till denna lilla artikel.

Nu har sockenöknamnen nästan helt försvunnit. När slagsmålen försvann hade öknamnen knappast någon mission att fylla. Dock har jag hört något som tyder på att de finns kvar här och där även i våra dagar. Ett anligt redskap vid vägbyggen, när man skulle hacka loss småsten, grus o. dyl. var en s. k. korp. En vägbyggnadsentreprenör från Katrineholm har meddelat mig, att det var vanligt att man förr kallade detta redskap för en "Österåkrare".

Att öknamnen försvunnit är något att glädja sig över. Det är ju ett tecken på att det blivit fredligare förhållanden mellan människor. Nu kan ju två ungdomar från skilda socknar träffas utan att slå varandra blodiga med snusdosor och knogjärn.

Till slut en sedelärande historia från Julita. En kall vinterdag gick en Julita-räv vid Ölja-rens strand och hörde då nödrop från sjön: en människa låg i en öppen vak och kämpade för livet. Julitabon skyndade ut på sjön. Han hörde dock på uttalet, att den nödställda inte kunde vara från Julita. När han kom fram till vaken, såg han på den förolyckades klädedräkt att han var från grannsocknen Österåker. Han stannar då på tryggt avstånd, där isen är hård och fast, och yttrar följande kärlekfulla ord till sin nödställda broder: "Jaså, är du en Österåkerskörp? Befall dig då i herrans hand och kryp ner en gång till!"

Österåker och Julita slog sig tillsammans till en kommun, trots att sjön Öljaran skiljer de gamla socknarna åt och trots den osämljans surdeg, som var kvar från forna dagar. Det hjonelaget varade icke länge. Vi ska hoppas, att Vingåker och Österåker har bättre förutsättningar till samarbete. Rent geografiskt ligger det bra till. Det återstår att hoppas, att Vingåkers-vargarna inte åter upp Österåkers-korparna.

GUSTAF WETTER

Nu går det för mig, sa Billengren, kom i takt i valsen. (Värmland)

HAMBO !

När jag sätter mig vid skrivmaskinen för att få ner någonting om hambo, har jag en känsla av att det som skall sägas redan är sagt. Hambo har varit på tapeten av olika anledningar den sista tiden, men det är möjligt att det behövs en repetition.

Alltså: Hambo - vad är det?

Först är det viktigt att vi skiljer på dans och musik. Musikaliskt börjar man redan före år 1850 att tala om hambopolskan. Den är en viktig del av våra spelmäns repertoar och beröringspunkten med dansen hambo är stor. Men dansmässigt är det stor skillnad på hambopolska eller hamburgska, som man sa i vårt landskap, och hambo.

Den först nämnda formen kommer att behandlas i nästa nummer av Sörmlandslåten och det räcker denna gång med konstaterandet att det rör sig om två olika danstyper.

Låt mig först få citera en dansbok, utkommen 1907. Lindell, G E: Lärobok i Danskonst (En hvar sin egen dansmästare) Stockholm 1907:

Hambopolska:

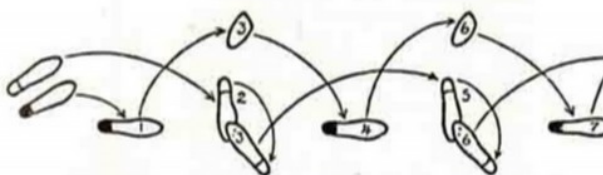
Hambopolskan, vilken endast skiljer sig från Dalpolskan genom en i var takt på första anslaget återkommande och till nära medeldjup verkställd nigning, åstadkommen genom böjning av stödjebenet vid knäleden infördes av författaren år 1883 vid undervisningen i dans. Under denna form blev ock dansen godtagen av den tidens stockholmare och ett årtionde därefter hade den t. o. m. undanträngt den polkamazurka, som därigenom kom alltmer ur modet. Den på anförda sätt anordnade dalpolskan fick benämningen hambo, vilket härleder sig från den gamla hambopolskan och vartill fogats klassmärket polska. På detta sätt tillkomma allt emellanåt nya danser, vilka, vare sig de är genialiskt eller idiotiskt anordnade, dock alltid proppas i den goda allmänheten såsom det yppersta alster, vilket tagit form genom en djupt gående tankkombination av någon välbeställd spratteltkonstnär. Ett tiotal år senare eller 1893 tillfördes dal- eller hambopolskan en andra figur eller en s. k. uppsparkning. Mästaren till detta nya uppslag är för oss obekant, men antagligen tillhör denne sällskapet fotarbetets vänner. (Slut på citatet).

Vare hur det vill med sanningshalten när det gäller författarens påstående att han själv uppfunnit hambon, så finns det en del verklighet i artikeln. Att hambo är en dans som tillkom i slutet av 1800-talet är riktigt, likaså att det företrädesvis är en dans som lanserades i städerna. Dessutom kan det idag fastslås att det rör sig om en variant av polkamazurkan.

Musikaliskt används inte musiken till polkamazurkan utan i stället den äldre hambopolskan. Mer om detta senare.

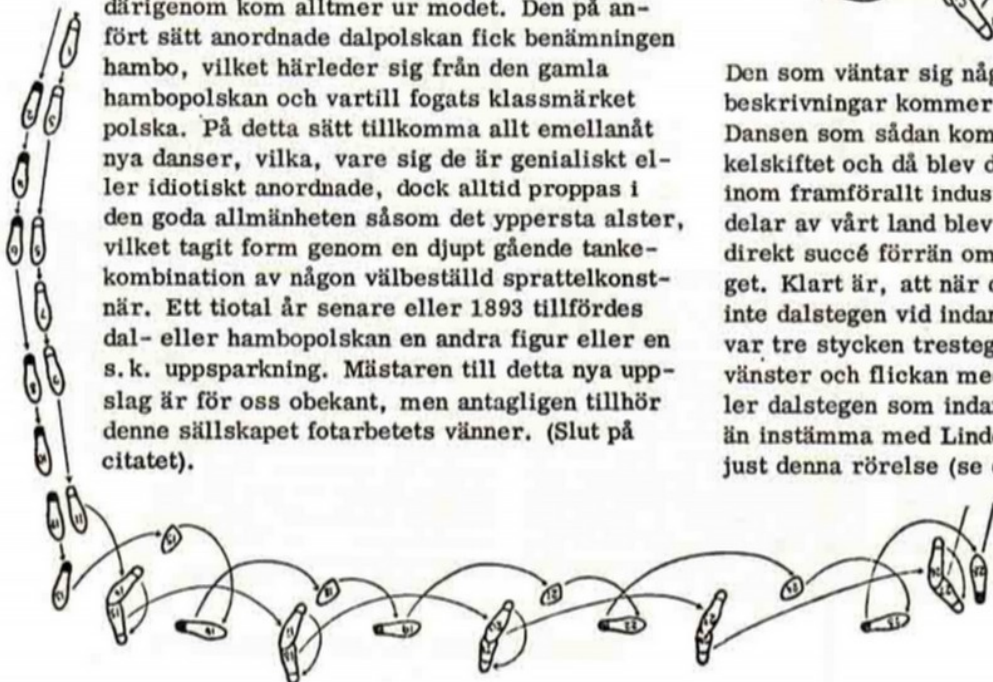
När det gäller tidig beskrivning på hambo är det genast svårare. Axelina Appelboms dansbok som kom ut 1902 innehåller, som hon själv säger i förordet, de senaste sällskapsdanserna, men ingen beskrivning på hambo. Lindells dansbok kom ut 1907 och innehåller en beskrivning, men jag kan faktiskt inte tyda den. Dessutom finns samma fel i denna beskrivning som i samtliga beskrivningar av senare datum. De beskrivningar enbart omdansningssteget - inte indansningen.

Visserligen finns i ungdomsringens senaste instruktionsbok, den s. k. "gröna boken", följande mening: Som lämpligt försteg till hambo förordas för kavaljer vänster dalsteg, höger dalsteg och ett vänster tresteg. För damen: höger dalsteg, vänster dalsteg och ett höger tresteg men detta antar jag är skrivet för människor som redan kan dansa hambo. I övrigt kan noteras, att vid en jämförelse mellan de tidigaste beskrivningarna samt de senaste, finner man att knäböjningen flyttats från andra taktdelen till den första.

Den som väntar sig någon form av dialektala beskrivningar kommer tyvärr att bli besviken. Dansen som sådan kom alltså ungefär vid sekelskiftet och då blev den dansen på modet inom framförallt industrisamhällena. I många delar av vårt land blev dansen egentligen ingen direkt succé förrän omkring första världskriget. Klart är, att när dansen då spreds fanns inte dalstegen vid indansningen. Det vanligaste var tre stycken tresteg, pojken börjande med vänster och flickan med höger fot. När det gäller dalstegen som indansning kan jag inte annat än instämma med Lindell i hans omdöme om just denna rörelse (se citatet ovan).

Det luktar så fint, sa bonden, när prostinnan dansa. (Halland)

Det som kanske är förvånande är det stora intresse, som dansen rönt inom folkdanslagen. Den dansrepertoar som man har kan naturligtvis alltid diskuteras, men det som frapperar är att man t. ex. förkastar tangon, som är åtskilligt folkligare, till förmån för hambon.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att hambon, en variant av polkamazurka, dansad till gamla polskemelodier, kommer vid sekelskiftet. Den dansas till att börja med utan den markerade nigning vi ser idag, dessutom med tresteg i stället för sparksteg vid indansningen.

Slutligen vill jag gärna påpeka, att den form

av hambon som vi ser idag och som tydligen blir allt vanligare - den där pojken håller kvar sin högerfot i golvet och vrider runt på tredje taktdelen - egentligen inte har någon bakgrund i hambon utan är en överföring av hamburgskans steg. Om man skall dansa på detta sätt eller inte överlåter jag åt den individuella dansaren att avgöra. Det är ändå så, att alla danser utvecklas, vare sig vi vill eller inte, i den ena eller andra riktningen. Det man eventuellt kunde efterlysa var någon form av självkritik.

Rönninge i december 1973

Henry Sjöberg

HAMBOMELODIER

Om man bland alla upptecknade låtar letar efter polskor som har betecknats som "hambo", får man ett ganska klenat resultat.

Säkerligen har melodiurvalet varit rikare än vad som framgår av materialet; många "polskor" är givetvis användbara som "hambo".

Bläddrar man i sörmlandsdelen av Svenska Låtar, finner man följande hambomelodier:

5. POLSKA

Hambo

Upptecknad 1918 av Nils Andersson efter Johan Erik Bergman, Hammar, Västerhaninge.

Bergman (1843-1931) började spela redan vid åtta till nio års ålder på en fiol som han fått av hennes nåd Bergenstråhle på Skogsekeby. Som lärare fungerade traktens mest eftertraktade brölloppsspelman, Magnus Widman (född omkring 1825), som var kusk på Skogsekeby.

Bergman hade polskan efter Widman.

"Far vakkert mäd bruda, dä ä mitt barn ho går mäd" så'd presten dansad brudgummen te. (Närke)

13. POLSKA

Hambo

Även denna hambo är upptecknad 1918 av Nils Andersson efter Bergman, Västerhaninge.

16. POLSKA

Hambo

Upptecknad 1924 av Olof Andersson efter Johan Erik Bergman, Västerhaninge. Bergman hade polskan efter Jan Olof Sjöberg från Muskö.

141. POLSKA

Hambo

Upptecknad 1930 av Nils Dencker efter Carl F Persson, född 1864 i Stora Malms socken.

Polskan var efter fadern, Per Fredrik Larsson (1838-1907) och en dräng vid Eriksberg.

147. POLSKA

Hambo

Komponerad av Carl F Persson, Stora Malm, då han på 1890-talet var anställd vid Vrena ångsåg. Upptecknad 1930 av Nils Dencker.

198. POLSKA

Hambo

Hambo från Halla socken, upptecknad 1932 av Nils Dencker efter skomakaren och spelmannen Johan Erik Lilja i Nyköping.

Usch va dä går, sa käringen, valsa å fes.
(Stockholm)

(0755) 305 80

Låt höra!

Hambo, uppt. ur minnet,
 Spelat för folkskolelaget i Tranås 1916. Utd. af
 variförda liden blottammar.

Takterna 6, 7 och 8 Spelas i 4:de läget, liksom takterna
 14 och 15.

Helsingfors 10.9.1912
 Gustaf Wreth

AVKORTAD HISTORIA OM

GUBBEN SKOG

Jag ville tala om en gammal östgöta-spelman, "gubben Skog".

"Talas" görs det om så mycket, t. ex. på högsta nivå och bland högintelligentian, där man talat om öl, lägga ner järnvägar och bilbälten rätt länge.

"Talar" gör alla t. ex. om sina krämpor. Ingen har numera en förkylning, det är "flunsan" eller "asiaten". Har man ätit för mycket stångkorv och får magkrångel, då är det "nog magsår eller salmonella".

Då vill jag i detta sammanhang omnämna ett symptom, som många varit rädda för: Har ni känsel av kylknölar på alla tår, känsla av vichyvatten i armar och ben, häftiga stötar i mage och bröst, upptäcker en ny blixtrande stjärnhimmel, en tunga som vibrerar som ett stort torrt lönnlöv, då är det inte digerdöden. Det är och kallas fyllsjuka. När vi är inne på att "tala" om anatomiska detaljer, får vi inte glömma söderkillens snack, t. ex. hjärtfel, det är "rutten pump" och det djuret viftar med - svansen - det är "ljuddämpare".

Jag vill som Wetter tala om spelmännen i sin gamla miljö innan nivelleringen började sätta in med sin utplåning av individualism och dialekt alltför hårt.

På tjugotalet hade jag en kamrat som var sex år äldre och då han föreslog mej en semester i Östergötland hos hans farföräldrar, tackade jag ja. Vi cyklade naturligtvis, via Södertälje, Katrineholm, Tismarbro, Hävla, förbi slott och herrgårdar till Zinkgruvan.

Farfadern hade jordbruk. Vi fick ett rum och min kamrat, som till hösten skulle ta sin ingenjörs-examen, slet och pluggade varje dag. Det blev mycket cyklande för mej i ensamhet och ett ärende till traktens smed gjorde mej bekant med denne, "Sme'-Karl (Kalle)".

Sme'-Kalle hade fyra anställda, som bodde i hans stuga, vartill fanns ladugård med 6-7 kor.

Sme'-Kalle var en ilsken och ettrig figur och att tala med honom var som att tala med en avbitartång.

"Bry dej inte om den fähunnen", sade en röst bakom mej. "han har inte vanligt folkvett."

Det var "gubben Skog", en figur som idag skulle varit "toppen-modern", för han var totalt igenvuxen av hår i hela ansiktet. Han var som ett stort päron med stjälken upp i både kropp och ansikte. Då han gick gav han intryck av en älg, utom armarna, dom förde han som åror med flatorna bakåt.

Jag cyklade ofta till smedjan och var snart bekant med alla där, sedan jag inköpt en back öl (av en bryggarvagn), som anammades med stor förtjusning. Gubben Skog var en gladlynt själ, som alltid gav Sme'-Kalle ett stickord och denne gav igen så gott han kunde, men han var rädd att bli osams med Skog. Denne var vagnmakare och gjorde alla snickerier på vagnar som kom trasiga till smedjan, så Skog var ovärderlig för honom.

Skog bodde alldeles under Heidenstams "örnnäste" Övralid i ett litet fallfärdigt torp. Det sades i trakten, att Heidenstam hade inspirationskällor i Gubben Skog och Mor Carolina, en gammal dam på 82 år, som var granne med Skog och som Heidenstam ofta talade med då han kom på sina promenader med fyra stora schäferhundar.

Det var lördag, Sme'-Kalle hade sänt in smedhalvan till Motala att inköpa kronbrännvin och gubben Skog kom på skogsvägen rökande sin hemgjorda pipa med kopparrör. Det bolmade som en smärre skogsbrand om honom och under armen bar han en fiol. Sme'-mor hade dukat i bersån utanför stugan. Sme'-Kalle hade två ilska gråhundar, som vädrade kakor och som Sme'-Kalle sparkade och svor åt.

"Nu du stockholmare, ska du får höra ett oherrans oväsen. Nu har han tajit mä sej sitt förbannade fiolskrälle," sa Sme'-Kalle.

"Ja va hemma ette fioln så du ska höra litta musik," sa gubben Skog, "sant får du väl inte höra i Stockholm." "Tvi fan, låt oss först få stärka oss me' en magborstare innan du sätter igång tröskverke," sade Sme'-Kalle.

Dom drack kaffekask, pratade och småträtte och runt bersån hördes bisurr och slåttermaskiner. Gubben Skog satte igång och skruvade på fiolen, de båda gråhundarna reste sej diskret och dröp iväg, smederna tackade och gick till sitt rum. Gubben Skog satte full fart och jag försäkrar att det var inte det vackraste jag hört, för man har ju numera sett och hört alla möjliga tattare och skräcködlor förgäves försöka svälja mikrofoner

under ljud av s. k. orkestrar, där mudderverken verkat rena sommarvinden. Jag undrade stilla om det inte vore idé att han som snickarkunnig sökte kupa det raka stallet på fiolen. Det var rakt nämligen.

"Näddå, Kapten oppe i Västra Ny spelar på de här vise." "Rena lögnen," sa Sme'-Kalle, "du har inte sitt honom spela i dagslyse, inte fan gnir han på alle strängarna, han stryker på två bara, å han lägger ett finger på var, fast du din illfäning envisas me att de e alla fyra på en gång."

"Kapten" var en gammal pråmskeppare, som gått på Kanalerna och Vättern. Vid denna tidpunkt var han gammal och pensionerad.

"De har ja talat om så många gånger för de' nötet och nu hör du att stockholmaren vet hur de' ska' va'." "Du förstår inte de' här. Hör du inte sme'-jäväl så fullt me' toner de kommer, som en hel orkester, men en annan da' ska' ja tälja te' ett annat stall, för så kan ja osse spela."

Gubben Skog harvade på med polskor, valser och marscher och hade han inte talat om vad han höll på med, hade jag varit lika okunnig om låtarna som de stora gråhundarna. Sme'-Kalle såg ut som om han bar på ett allvarligt inre lidande, då Gubben Skog slutade med ett tvärt "Nu har du hört alla bitarna jag kan, stockholmare." "De va' för väl att de eländet tog slut. De' e' så hönsen slutar värpa å stor skam för huse' att folk ska' höra sånt, men nu ska du ha en kaffekask för du sluta."

Sme'-Kalle gick in efter ingredienserna, hundarna kom åter, man hörde åter fågelsången kring bersån, gubbarna drack och gnatade och Sme'-Kalle tjtade om "runt stall".

Då Gubben Skog skulle gå hem, gjorde jag honom sällskap inåt skogsvägen. Han pratade ivrigt och jag var nyfiken. Jag hade hört att Sme'-Kalles hus var känt som spökhush, men det vågade ingen fråga Sme'-Kalle om, dels för hans ilska och dels utförde han inte arbetet billigt efter en sådan förfrågan.

"Men ja ger tusan i honom, ja tala om för honom att alla smederna bor i ett rum för dom e' rädda, å alla hans sex barn har åkt iväg hemifrån. Dom fick inte va' ifred. De' lär va värst ve' helgerna. Då väntar smederna ve' stora granen för att få sällskap av varann då de blir sent på kvällen å de skulle allri falla mej in att gå förbi sme'huset då de skymmer. Jodå, de' vet alla härkring å aktar sej att prata me sme'n ome't. Men de va så att smedjan som ligger på ena sian vägen å sme'huset

på andra, var bytesplats för hästar på 1700-talets diligenser, de' va inte tåg eller bil då. En regnig och blåsig höstkval kom ett fint par, han å hon. Han frågade om de' gick att få ett rum å de feck dom. De bodde där en dryg vecka, så en dag var rummet bara tomt, pengar låg på ett bord, men var herrskapet tagi vägen visste man inte. Men bortåt Medevi hade en herre gått på en skjuts och åkt med norrut. Så gick ryktena och se'n började spökerierna å de' har vari lögn att få folk att stanna kvar i huse." Gubben Skog tände sin hemgjorda pipa, som pyrde som en kolmila. "Å de' hinner knappt mörkna mot kväll förrän de' e' skrömlingar runt hela huset men inte kring sme-jan."

"Vad är skrömlingar för något?"

"Vet han ente de'? Jo, om han tittar på köks-fönstre eller dörren på sme'huse, så kan han se nåt som rör sej till höger eller vänster om de' han sir på, de' kan va intill ett trä eller om en gavel. Tittar han se'n dit för att de va' som rörde på sej där, då rör det sej på ett ant ställe å så blir de' i det oenlia (oändliga), men inte nog me' de', ja har pratat me' smeder och folk som kommit å farit i huset å dom sejer de' hasar å knakar å hörs som kattjämmer därinne om näterna å e' allri nån ro."

Vi gick, och vi stannade, på den knaggliga skogsvägen. Jag ledde min cykel och vi pratade.

"Vad tror du det där är för något?" frågade jag.

"De' e' naturligtvis något som ska uppdragas," sade Skog. Ett par sommarklädda gentlemän kom leende emot oss härinne i ödemarken. Det var Verner von Heidenstam med sin gäst målarpriinsen Eugen. Vi pratade länge och hade "kungligt" roligt, men tyvärr är denna historia lång ändå, men då vi skildes sade Skog:

"Nu ska jag runda stallet."

Jag hörde Gubben Skog spela innan mina två semesterveckor var slut. Låtarna var bra, men de framfördes mycket rivigt och rassligt, för tung stråke, men stallet var "runt".

1931 dog Sme'-Kalle. Jag åkte till Motala, där min kamrat hade fått arbete på en stor verkstad. Här bodde också Sme'-Kalles två döttrar, som jag skjutsade till begravingen en mörk regnig höstdag. Min kamrat, som nu var gift, skjutsade sina föräldrar. Därvid råkade jag Gubben Skog sista gången. Efter begravingen var det många hem-bjudna till smedgården, men blott ett tiotal infann

sej. Skog, som fick åka med mej svarade: "Det skymmer redan, så jag måste hem."

Jag körde hem honom till torpet och det var han mycket glad för. Då vi drack vårt kaffe var det redan mörkt. Dörren stod öppen utåt, då den vedeldade spisen värmdes enormt. Då som på ett givet tecken började båda de stora ilskna gråhundarna stormskälla och den grå raggen rätades ut åt alla håll. Dom retirerade sakta bakåt in i förstugan i både ilska och skräck. Smedmoran tog sin döde makes trätofflor och kastade ut i mörkret och skrek: "Ni kan väl hålla er lugna en sån här kväll!"

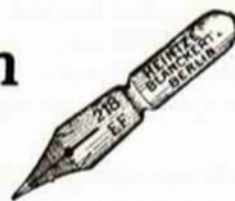
Jag trodde det var någon som ville knycka bilen, så jag gick ut, men allt var lugnt och stilla. Då jag kom in hörde jag en av döttrarna tala: "Så här kan du inte ha det längre. Sälj husen och flytta."

Min kamrat flyttade till Amerika 1934 och 1936 skulle jag till västkusten på semester. Då tog jag vägen förbi dessa trakter. Allt var nymålat och smedjan var mera motorverkstad. Då jag stannade kom en man ut, det var nye ägaren. Då jag talade om de gamla gubbarna sa han att Gubben Skog var på ålderdomshemmet och att han måste laga en del i stugan, däribland golvet, och då hittade han två skelett där under. Polisen, som kom till platsen efter anmälan, sände skeletten till undersökning; de var efter ett barn och en kvinna. Spökerierna var slut.

Gubben Skog dog 1938.

Sture Nilsson Tre Rosor

Breflådan

TILL BREVLÅDAN

Sture Nilsson Tre Rosor:

Tack för Ditt brev i nr 1 1973 av Sörmlandslåten, där Du skriver om att vi, Medelpads Spelmansförbund, delar ut spelmansmärken (Zorns) för låtuppteckningar. Det var en pik som tog, men jag lovar att inte skälla på Dig eller någon annan. Men det jag nu skriver här skall Du läsa med andakt.

Tack vare Sörmlandslåten, som jag upptäckte i början av år 1972, har jag som kattungarna fått upp ögonen och trots min nedsatta hörsel hört och läst många lustiga roligheter och inlägg plus en massa lögnar, fantasier, baktaleri och lättrogenhet. Huga, huga, huga säger vi här uppe i Melpa.

Enligt den svenska kartan ligger vi litet högre än Ni söder om Dalälven. En del av dom där nere håller oss här uppe för en samling av all världens blandning på både ont och gott. Detta förvånar ej mig. Vi här hemmavid har en mycket trovärdig(?) skrivare, som många tror på. Han har fått alla utmärkelser som en spelman(?) kan få utom Hatten (professors-). Han hade yttrat till en person att egentligen får jag Hatten när jag vill, men det får vara. Då var han ca 50 år.

Du nämner något om dragspelaren Nils Olsson och Zornmärket. Jag uppfattar det som en nyfiken fråga. Låt mig i så få ord som möjligt uttala det jag med säkerhet vet.

När N. O. kommit till 40 års-åldern fick han för sig att lära sig spela fiol. Jag skrev upp C-durskalan för honom och fingersättningsarna på fiolen på respektive strängar. På grund av olika engagemang kom vi från varandra ett långt tag. Får notera att N. O. då var analfabet i musiknoter.

Ca tre-fyra år senare hade N. O. utgivit egna upptecknade fiollåtar i ett häfte, raskt följt av övriga fyra st. Där Du, Sture, en bravad som ingen annan

Sista valsen, sa snigeln, blev ihjältrampad på dansbanan. (Värmland)

Allt på stort, sa tiggarn, dansa i farstun. (Strängnäs)

Har du sett på maken, sa käringen när hon dansa naken. (Västergötland)

Ungdomen rasar, sa käringen, dansa naken.

Usch va då går, sa käringen, valsa å neg.
(Stockholm)

i hela detta Sverige kan åstadkomma.

I samma veva fick N. O. Spelmansmärket i silver. På min förfrågan varför han fick detta svarade han: "För uppteckning av fiollåtar." Detta fritar jag Medelpads Spelmansförbund för.

Rekommendationen ligger söder om Dalälven.

Albin Scott
Sundsvall

SAMARBETET DANSARE - SPELMÄN

Själv har jag hållit på med musik som hobby i 50 år (är 56 nu), därav fiol 12 år och bara 2 år som spelman. Av dessa två år har jag varit spelman åt dansarna. Jag har fått ut mest tillfredsställelse det sista året och jag överväger att i fortsättningen spela endast till dans. Jag vill inte kasta bort mina återstående spelmansår på en debatt, som inte leder någonstans.

Jag har haft turen att få spela med flera andra spelmän åt ett folkdanslag, där god stämning råder. Vi är sex äldre spelmän och tre ungdomar, så vi är inte alla tvungna att vara med jämt. Sju av oss kan dansa, åtminstone vissa danser. En av oss uppträder lika ofta som dansare som i egenkap av spelman.

Jag tror inte att många blir omvända av debattinlägg. Exempel: Tidigare hade jag av princip inte velat spela ihop med dragspelare. Genom polsketräffar med dansare och spelmän har jag lärt känna en fin dragspelare. Han försöker inte överrösta de andra spelmännen. Han är bättre än många fiolister i det avseendet. Slutsats: Jag har övergivit min antipati mot dragspel. F.ö. tycker jag att många gamla dragspelslåtar är mer genuina än åtskilliga nykomponerade polskor.

Jag tror att det behövs två organisationer: en för spelmän som ser ner på Ungdomsringen och en för övriga spelmän + dansarna. Må sedan den förstnämnda organisationen dö ut!

Martin Sandelius
Skövde

DRAGSPRELAREN KONTRA GULLIK FALK

Av en händelse fick jag i mina händer ett exemplar av Sörmlandslåten i början av 1972. Jag fann den så intressant vad innehållet beträffar att jag omedelbart tillskrev Redaktör Arne Blomberg för att få mig tillsända äldre utgivna exemplar av Sörmlandslåten.

Där såg jag ett litet inlägg av Gustaf Wetter i årgång 1971, nr 1 och sidan 19, som handlar om Gullik Falk - och Nils Olsson som framstående kännare av folkmusiktraditionen i Medelpad.

Det påminner mig om följande: Nils Olsson började lära sig spela fiol vid 40 års ålder. (Jag var den som först lärde honom C-durskalan på fiol). Vid 50 års ålder hade han kommit så långt i hanterandet av fiolen att han nödortfikt kunde spela enklare låtar. Vi roade oss med att då och då spela en låt för varandra i telefon. (Det var N. O. som kom på idén).

En dag ringde jag N. O. och spelade en polska i telefon.

- Tänk, så där spelade dom i Hälsingland förr. Den var verkligen bra, var har du fått tag i denna fina äkta polska?
- Den är efter Spel-Erik via Gullik Falk. (Tablå)
- Var någonstans har du fått tag i den, var står den?
- I nr 9 i Svenska låtar, Medelpadshäftet.

I slutet av artikeln skriver Gustaf Wetter: "Nils Olsson låter sig sannerligen ej luras."

Albin Scott
Sundsvall

Nobelt, sa fan, dansa i glasbyxor. (Stockholm)

Här ska valsas, sa den, som dansa i träskor. (Dalsland)

Akta fötterna dina, sa tuppen som skulle dansa med hästen.

MUSIKALISK BAKSMÄLLA

Kringellek är ett minne blott, men ett minne som kommer att leva kvar i många år, förevisat av tusentals kameror och hundratals bandspelare. För mej är det ett minne som på måndagsmorgonen efter avslutningssöndagen gav en eftersmak, påminnande om den man känner dagen efter en s. k. riktig helaften. Ni vet en sån där morgon då till och med tandcremen smakar whisky.

I sådana fall brukar man sätta sig ner med ett stönande och försöka hitta en orsak till det dåliga välbefinnandet, som man har att skylla på. Det är just vad jag tänker göra nu.

Få se nu. Det hela började i pingsthelgen med en jubileumsstämman som innefattade både allspel, gruppspel och folkdans. Allt var hur trevligt som helst. Veckan fortsatte sedan i Estrad, Folkets Hus, med spel och folkdanser från samtliga nordiska länder plus Kassari-laget med estniska danser. Spel av folkmusikens höjdare, jazzaften och estraddebatt.

Så kom de två sista dagarna. Lördagen med bl. a. uppspelning för Zorn-märket och Cramérbalettens "Kolingen och hans svärmor" samt till sist samkväm för de medverkande som höll på till in på småtimmarna. Söndagen avslutades det hela med riksspelmansstämman och ett myller av musikanter och åhörare.

Nu var den stora dagen då det skulle visa sig vilka som uppfyllt fordringarna för att dekorerast med Zorn-märket eller för att få diplom. Jag tror att det var av den här blandningen som baksmällan kom.

Jag hade själv deltagit så där litet ute i periferin under den gångna veckan och kände mej på söndagen ganska utspelad, varför jag sista dagen helt ägnade mig åt att gå ikring på Torekällberget med min kamera för att prata med spelmän från olika länder och landsdelar. Eftersom jag känner en hel del av det underliga släkte som kallar sig spelmän, hade jag möjlighet att s. a. s. krypa innanför skinnet på veckans begivenheter på ett helt annat sätt än de flesta andra åhörarna och åskådarna.

Det var tydligt att en del hade fått någon form av insideinformation om hur Zorn-märkesuppspelningarna i stort sett hade avlöp, för jag

hörde i mängden en ilsken röst säga att "nästa gång det blir uppspelning så ska jag förbanne mej talga stråken så kanske jag också har en chans till åtminstone ett diplom." I en grupp samspråkande spelmän hörde jag någon deklarerera sin uppfattning om att "broder Tillman gjorde nog rätt som slängde sina Zorn-märken och ansåg dem värdelösa." Jag hörde till och med någon antyda att någon hade ställt upp för provspelning med de enda tre låtarna han/hon kunde. Jag började bespetsa mig på en spännande märkesutdelning i all synnerhet som jag visste om en mycket duktig spelman (enligt mina egna och många andras öron) som hade ställt upp för provspelning.

Nils Erik Baehrendtz hade kommit åkande i "boråsträkt" för att förrätta märkes- och diplomutdelning. Glädjande var att Vappersta-Lasse fick sin guldplakett. I mitt tycke hör nämligen både dragspelet och gitarren till de genuina folkinstrumenten likaväl som fiolen och klarinetten. (Om man kan räkna in kontrabasen till folkinstrumenten vill jag låta vara osagt).

Hur gick det nu för "min" spelman och hur gick det för den person som hade ställt upp med de tre enda låtarna som han/hon hade på sin repertoar? (Jag hoppas att det där med två-tre låtar var s. k. skitsnack. Det vore för bedrägligt annars).

Jodå, den sistnämnda fick sitt diplom och inget ont i det, om de där enda låtarna spelades väl och vackert, men min spelman han fick inte så mycket diplom så han ens kunde täcka sin vänstra lillfingernagel. Jag frågade försiktigt ett par av ledamöterna inom Sörmlands spelmansförbund om orsaken och fick endast en huvudruskning som svar. Jag kunde inte låta bli att ge uttryck för min åsikt att han antagligen spelat för väl och fick då en bekräftande nick som svar. Det finns saker och ting som inte kan uttryckas med ord.

Jag skulle nu vilja ställa ett par frågor:

1. Får man spela väl, mjukt och med inlevelse och får man ha en rikhaltig repertoar?
2. Är det bättre att känna till endast ett fåtal låtar, men att spela dem just så krokigt att man med litet god vilja kan skönja en dialekt i spelandet?

Nej förresten, ingen behöver svara på mina två frågor. Zorn-märkesutdelningen sista Kringelleksdagen är svar tillräckligt och sedan är det

Inte att förundra sig över att ett flertal kommunala musiklärare förbjuder sina elever att ägna sig åt folkmusik. Det är alltså på detta sätt som Svenska Ungdomsringen vill stödja och uppmuntra den folkmusikaliska traditionen här i landet.

Efter allt detta hackande skulle jag vilja ge min personliga syn på vad som är eller inte är folkmusik; på vem som är eller inte är spelman.

Jag läste för någon tid sedan en artikel, skriven av en i Hälsingland ledande folkmusiker, om hälsingelåtar, dialekt och uppspelning för Zornmärket. "Den som eventuellt tänker ställa upp för provspelning med någon av Essers låtar göra sig icke besvär, ty dessa äro ej hälsingska folklåtar. Jag konstaterar då att Forssa gänglåt t. ex. (jag vill minnas att den också går under namnet Bjuråkers brudmarsch) är en hälsingsk folklåt. Trots detta påstås den av kännare vara en regementsmarsch från Finland, hemdragen av någon hälsingsk knekt i början av 1800-talet.

För ett par år sedan var jag med i en folkdans- och musikturné i Österrike och Frankrike. Vi var två spelmän med i sällskapet och under en tågrespa mellan Brest (Bretagne) och Paris hamnade vi i samma kupé som de inte helt obekanta irländska musikanterna "The Dubliners". Det gick naturligtvis inte många minuter förrän instrumenten kom fram och där satt vi och spelade våra respektive lands folklåtar för varandra. Vi två spelade till sist en sörmländsk kadrilj och när vi slutat frågade irländarna: "När började ni i Sverige att spela irländska låtar?" varefter de tog sina instrument och spelade exakt samma låt. Visserligen med en annan rytm och ett annat tempo (fel dialekt alltså) men ton för ton samma låt. Sedan kan man fråga sig vad som är svensk folkmusik eller inte.

Man kan ibland höra uttalanden som: "Nej, så där spelades inte den låten ursprungligen utan stråkföringen skall vara så eller så." Vad tror ni att gamla tiders bygdespelmän visste om

stråkföring och andra tekniska finesser? De spelade för att de kände att de ville spela och gav förmodligen blanka katten i teknik och finesser.

För övrigt förmodar jag att de instrument och den utrustning som de hade till sitt förfogande inte var av den sort som vi moderna tiders spelmän är utrustade med. Man spelade ut vad man kände med den utrustning man hade och var glad ändå även om det inte alla gånger blev något skönspele. Det var naiv konst, för spelmän är eller borde i alla fall vara konstnärer om de är något till spelmän.

Att vi skall bevara våra gamla låtar och bevara det gamla spelsättet i bandinspelningar för att ha jämförelsematerial anser jag vara fullt riktigt, men att till varje pris bevara de låten som förekom hos våra hedervärda gamla spelmän och som orsakades av dålig utrustning och avsaknad av tekniskt kunnande, det anser jag vara bakåtsträveri.

Låt inspirationen flöda hos dagens spelman och låt honom ge sig själv som varje annan konstnär! Låt honom själv bestämma vad han känner för den ena eller andra låten och klandra honom inte för att det låter för bra!

Jazzen är också folkmusik, även om det är helt olik den nordiska, med sina rottrådars yttersta spetsar djupt nermyllade i den afrikanska jungeln. Den bygger helt på den utövande musikanterens förmåga att medelst egna improvisationer ge sin egen tolkning och göra något personligt av den melodi han spelar.

Att tvinga en spelman att spela precis så som ett fåtal tror sig veta att en melodi spelades för tvåhundra år sedan, anser jag vara att tvinga fram en dålig kopia och ett plagiat. Nej, fram för den egna personliga tolkningen av folkmusik och spela alltså som din själ och ditt hjärta för stunden anser att musiken skall utövas! Då är du spelman och konstnär och inte en dålig kopist.

Falcken

Tack, Göthe Wahlen, för ett gott jobb!

175 polskor, valser, brud- och gänglåtar, arrangerade för två fioler av Göthe Wahlen, en serie på tre häften, är nu komplett. Förlag: Thore Ehrling Musik AB, Stockholm.

Folkmusik från flertalet av våra svenska landskap är här representerad, kompletterad av ett fåtal av Wahlens många egna kompositioner i folkmusikalisk stil. Verket vittnar om en stor kunskap hos en violinpedagog, som inte tagit del av svensk folkmusik på det vanliga sättet att spela "på spelmansträffar, stämmor och danstillställningar utan sysslat med låtspelning under sin yrkesutövning och funnit, att detta "ofta verkar mer befrämjande för elevernas tekniska och musikaliska utveckling än övning av enbart etyder och jämförbara stycken," för att citera ett par rader i utgivarens förträffliga förord på svenska, tyska och engelska. Citatet har sin riktighet. Det kan jag själv betyga, eftersom jag många gånger praktiserat det på mina egna musiklktioner. Då fanns inga upptecknade folklåtar att köpa och att för 50-60 år sedan tänka sig svenska låtar arrangerade för två fioler kunde jag inte drömma om, när jag gjorde mina första stapplande steg som låtupptecknare 1917-1920. De som uppoffrade sig för mina valhänta försök var två stora spelmän från Gränna socken: min far och Blinde Janne.

VIOLINPEDAGOG

Det märks, att Wahlen varit och är violinpedagog: stråkföring och fingersättning är ut-satt, likaså metronomisering och nyansering. Det är klokt och vettigt av utgivaren att poängtera dessa viktiga fakta för en spelman.

Jag tillåter mig kommentera alla fyra hänvisningarna.

Varje riktig spelman blir ju förr eller senare individualist och sköter stråken som han vill, d.v.s. att han struntar i G. W:s välvisa råd. Han kan t.ex. börja en upptakt med nedstråk och sluta en högtidlig kyrkmarsch — ledd av mig själv för resten — med uppstråk. Att ange stråkföringen hos den enskilde spelmanen är för låtupptecknaren

ett Krux. Jag kan själv vittna därom. Det har berett mig många brydsamma stunder under mina 50 år som låtupptecknare. Vad vännen G.W. beträffar har han följt det traditionella mönstret, och det är bara att hoppas, att de som penetrerar hans låtsamling — i första hand musiklärarna — följer den gamle musikpedagogens anvisningar. De är pedagogiskt riktiga, ibland knapphändiga och någon gång icke riktigt spelmansmässiga.

FINGERSÄTTNINGEN

Vad fingersättningen beträffar märker man, att det är en pedagog med erfarenhet, som ger goda råd: "Nästan alla elever fuskar med 4:de fingret. Det måste ju få samma styrka som de andra fingrarna. Därför har jag placerat 4:de fingret på så många ställen om möjligt i låtarna." Det är ett utmärkt råd och det är bara att hoppas, att det blir efterfyllt. Då kommer det sörmländska låtspelet att tala med en annan röst om 20-30 år. Att höra en samling sörmländska spelmän nu och försöka locka fram för sitt öra hur det lät på 1920-talet här vittne om att musikutövandet

utvecklats till det bättre. Tekniken är bättre utan tvekan, för att inte tala om instrumenten och det allra viktigaste: repertoaren. Och spelmännen kan nu använda lill-fingret. Av de 40 sagesmän jag upptecknat låtar efter i Sörmland, behärskade högst 75% den svåra konsten.

METRONOMTALEN

Metronomen är ett billigt och förträffligt instrument, och med denna kan man få exakt uppgift, i vilket tempo ett musikstycke ska spelas. Den lärde Nils Dencker - fil. hedersdoktor som bekant — hade alla sina låtuppteckningar metroniserade. I denna utgåva av svensk folkmusik har Wahlen givit taktangivelser, och det är välbetänkt. Anvisningarna är sådana som han själv anser riktiga och kan i vissa fall diskuteras. Vad valserna beträffar är nästan samtliga angivna med metronomtalet ca 132, med ett par variationer. Det är ett hastigt tempo, men det är riktigt i flertalet fall. Gammelvalsen spelades nämligen så fort. Men alla valserna i samlingen är icke gammelvalser. De som är av yngre datum spelades i saktare tempo. — Polskan

Riksspelmanen och hedersordföranden i Sörmlands spelmansförbund Gustaf Wetter, Katrineholm (t v) recenserar här den nu kompletta serien låt-häften, som musiklärare Göthe Wahlen, Eskilstuna (t h) gett ut.

Det märks ej för musiken, sa kavaljeren.

spelas i regel för fort i våra dagar. G.W. har angivit metronomtalet i medeltal 100-110. Några enstaka gånger under ölfen över dessa tal. Det är i snabbaste laget, åtminstone för polskor med typisk polonäsakaraktär. Dessa stycken bör spelas i ett tempo som närmar sig menuettens. Detta är för min del ett önskemål vad beträffar polskans tempo. Nu för tiden ger sig tempot av sig självt, om man har ett danslag i funktion framför sig. — Vad gånglåt, brudmarscher och dylika melodier beträffar får man tempot gratis: Sedan kan du, om du har nöje därav, skriva upp metronomtalet. Det blir givetvis olika för en kyrklåt, en prästmarsch, en bevaringsmarsch eller brudlåt.

NYANSERINGEN

Nyansering är utsatt för varje låt och ibland anvisning om crescendo och diminuendo. G.W. nämner i förordet, att stråkföringen ska hållas i stil med barockmusiken's krav. Det gäller kanske i ännu högre grad nyanseringen. I många polskor (tag t.ex. G.W. II: sid 106) är takterna 1 och 2 autentiskt likalydande med 3 och 4. De två första takterna spelas forte, de två följande piano. Detta sätt att framföra barockmusik kände alla skolade musiker till, likaså duktiga spelmän. Jag har hört benämningen terrass-dynamik på det spelsättet. Det är spritt i spelmanskretsar. Jag har hört icke notkunniga spelmän spela polskor, enstämmigt, på det sättet, för 20 år sedan. G.W. känner givetvis till denna form av nyansering och har angivit

det i övan nämnda låt, men han har ej gjort det konsekvent. Han skulle också nämnt detta i förordet, ty det är en mycket viktig detalj i låtspelet och särskilt i det som har kammar-musikalisk karaktär.

SKÖTEBARN

G. W. måtte haft mycket roligt, när han sysslade med sitt skötebarn: att arrangera valda delar av den svenska folkmusiken. När han hittat på en fin kanon eller sekvens, ser man på notbilden, att han som Arrangör ser glad och belåten ut. Dessa 175 arrangerade låtar är en del av hans jättearbete, som blivit en passion. Hans våldsamma kärlek till arrangemanget — i detta fallet 2:ra stämman — kan ibland bli över hövan översvalande. En sextondelspolska har t. ex. i en takt 12 sextondelar. Då är det inte nödvändigt att andra stämman har lika många toner. "Musiken blir murrig och notbilden risig", sa en spelmanskollega till mig, då vi spelat igenom ett par av G.W:s svåraste arrangemang. En del låtar är också så arrangerade, att endast virtuoser kan klara uppgiften att perfekt spela 2:ra stämman. Men det är nog bra, även de duktiga eleverna ska ha något att öva på och ta som sin uppgift att kunna klara i en framtid.

ANMÄRKNING

En anmärkning vill jag ge förlaget. När Ni lagt ned så mycken omsorg på dessa tre nothäften varför har Ni då inte givit blivande kunder ett kort register eller innehållsförteckning? Denna utgåva har ju en

titel, som lovar mycket. Den har ett bra förord men inget register. — En annan sak som jag som låtforskare fäst mig för, är att Ni inte numrerat låtarna. Börja med nummer 1, Höpsilåten från Värmland, och sluta med nummer 175 Yrhättan, polska av Göthe Wahlén. Då blir det ordning på torpet.

Men dessa anmärkningar väger inte tungt mot allt det positiva, som är att säga om denna utgåva. Ett ovanligt klart och tydligt nottryck utan sidbyten. Ett hyggligt pris: Kr. 18:- 20:- och 22:- för häfte 1, 2 och 3 resp.

ÖVA FLITIGT

Elever och lärare ska följa utgivarens råd och öva flitigt på de tidigare numren i de tre häftena. Öva för resten på enbart första stämman! Den är alltid det primära. Gå sedan över till den 2:ra stämman! Intresset och kärleken till den svenska folkmusiken kommer då så småningom. Men det kommer inte av sig självt. Det tarvaras arbete och intresse och kärlek inför uppgiften att sprida kännedom om svensk folkmusik. Dess egenskaper har G.W. i handling visat att han besitter.

Tack, Göthe Wahlén, för ett gott jobb!

Gustaf Wetter.

FOLKET

20 november 1973

OBS! OBS! OBS! OBS! OBS! OBS! OBS! OBS! OBS!

Till

Kursdeltagarna på Sundbyholm 26-27 januari 1974.

På kursen utlovades en lista på lämplig musik till slängpolskor, hamburgskor och engelskor, som dansarna kan träna till hemma.

Om intresse finns, kommer vi att framställa ett band med sörmäländsk musik. Bandet kommer att omfatta 4-5 låtar av varje sort och försäljs till självkostnadspris.

Du som är intresserad - ring Arne Blomberg (0755) 64686.

SÖRMLÄNSK SPELKURS PÅ ÖLAND 1973!

Det gamla jägmästarbostället Skäftekärr mitt inne i Böda kronopark på Öland har under de senaste somrarna genljutit av spelmansmusik.

Bakom verksamheten står ölänningen Bertil Österlund, som generöst välkomnar musiker av alla slag till den vackra gården, som tidvis blivit något av en musikalisk och mänsklig fristad i dagens stressade samhälle.

Bertil Österlund AB är det formella namnet på ett bolag, vars ändamål är "...att idka tillverkning och försäljning av grammofonskivor och ljudband samt därmed förenlig verksamhet."

Sedan firman etablerats på Öland har det varje sommar anordnats kurser i folkmusik på Skäftekärr. Under 1972 hölls kurser i gehörsspel under ledning av Gösta Sandström, som i vanliga fall är rektor vid Täby musikskola, men som sysslar med fiol- och nyckelharpospel på en god del av sin fritid.

Sommaren 1973 invaderades Skäftekärr av sörm-ländska spelmän, som under ledning av Arne Blomberg, ordförande i Södermanlands Spelmansförbund, ägnade sig åt djupgående studier av olika sörm-ländska låtformer. Gruppen var sammansatt så att den innehöll både traditionsbärare och dansare och med hjälp av en stor mängd medfört arkivmaterial i form av band och uppteckningar plockades flera äldre musikformer fram under långa, men sköna, studiedagar.

Bertil Österlund, som skapat huvudbry hos många genom sina underfundiga skrivelser, har en unik idé om hur skivinspelningar skall utföras.

Det konventionella sättet är att, sedan en producent sagt sitt ja, studiotid bokas för inspelningen. Studiotid är något heligt, eftersom de flesta studior är mycket hårt belagda. Under denna korta inbokade tid skall musikerna, i en synnerligen konstlad miljö, framställa den produkt som i pressad form så småningom når en konsument, som förhoppningsvis känner ett (med ett fint ord) kulturellt utbyte.

Bertil Österlund vill i stället se sina musiker samla i stimulerande miljö för att under någon tid arbeta fram den höga musikaliska kvaliteten som normalt inte hinner fram. När den musikaliska prestationen kulminerar, finns inspelningsutrustningen till hands för att fånga det förgängliga ögonblicket.

Att detta ställer stora krav på lokaler och omgivning är självklart. Miljön måste vara stimulerande men samtidigt (ur inspelningssynpunkt) så tyst som möjligt.

En hittills oprövad men lovande inspelnings-"lokal" är det 100-åriga thujabeståndets pelarsal.

Med den öländska sommarnattens tystnad som väggar och de jättelika stammarna som resonanselement får man en akustik som - kombinerad med den stämning som omgivningen ger artisterna - manne kan åstadkomma unika inspelningar!

Det är en förhoppning, att Öland i framtiden får behålla Skäftekärr som en kulturell oas mitt inne i det brokiga öländska turistlivet.

Juvtliga toner! Kom dansa på höns å kalkoner.
(Ångermanland)

SKÅLARNAS MUSIK

En sörmländsk brudskålsmelodi med
gelikar och stamtavla.

AV NILS DENCKER.

Säg det med toner — är en paroll som den svenska allmogen följt under fest och arbete. I det gamla bysamhället hade spelmannen en viktig mission att fylla. Vid gemensamma företag och högtider skulle han vara med och låta sin musik ljuda till fröjd och gamman. När den nyvalde äldermannen tågade hem med byns »regalier» och arkiv, när majstången restes under allmänt jubel, vid bröllorens många festliga höjdpunkter o. s. v. spelades låtar, som ofta användes endast vid dessa tillfällen. Just dylika allmogemelodier tillhöra mera än andra etnologens intressesfär. Man bör försöka sätta in dem i deras sammanhang. I denna uppsats göres ett försök att utreda en brudskålsmelodis ursprung och miljö.

I sin första folkmusiksamling med huvudsakligen sörmländska

Fig. 2. Brudskålsmusik från Floda socken, Södermanland. A. G. Rosenberg, 160 polskor, visor och danslekar etc., nr 140.

melodier meddelar A. G. Rosenberg från Floda socken en låt i jämn takt, som han kallar brudskålsmusik, fig. 2. Den spelades under bröllopsmåltiden en gång igenom för varje person med vilken bruden skålade. När bruden föreslog en ny skål, upphörde musiken och under pausen utropades namnet på den hedrade, som då överlämnade sin gåva.

Även utanför Sörmland kan denna melodi påträffas i något olikartad form. Från Gotland äro 3 varianter publicerade, därav 2 av Aug. Fredin i Fataburen 1909 bland »Gottländsk folkmusik». Den tredje förekommer i M. Klintbergs samling, som utgavs på Julius Bagges förlag, fig. 3.

Skildrare av gotländska allmogebröllop berätta, att detta skålstykke kallades *rundarium* eller på allmogespråket »rundål» och att det utfördes av spelmännen då brudparets skål dracks. Även vid andra skålar spelades *rundarium*. Lithberg omnämner i Fataburen att brudparet vid överlämnandet av brudskänkerna tackade för varje gåva med en bugning. Givaren fick en sup som »kvitto», vilket åtföljdes av *rundarium*. I Säves Gotländska samlingar omtalas ett annat tillfälle: »Liksom på sjelfva Bröllopet drickes äfven här vid måltidens slut på hemkomsten skålar för Brudparet, hvilka Brudtebonden proponerat för Ungkarlens lyckliga hemkomst! hvarvid Rundarium spelas.»

Pojkarna har alltid "laddat gevär" då de dansar.
(Bohuslän)

Fig. 3. Bruden's och brudgummens skål etc. Klintberg, Polskor och högtidsstycken från Gotland, n:r 43 »rundarium».

I Skåne förekom samma sed på bondbrölloppen. Sedan alla hedersskålar på en gång druckits, berättar Nicolovius, vände sig värden, om han var vid skämtsamt lynne, till spelmännen och sade »skål spelemän». Dessa besvarade artigheten med att härma fanfarer på sina fioler. Detta kallade de rundarer.

Bland övriga i vårt land upptecknade brännvins- och skänklåtar har jag ej kunnat återfinna melodien eller namnet. Genom någon slags förväxling har den publicerats som steklåt från Uppland, naturligtvis i förändrad form, fig. 4.

Sammanställningen av en allmogemelodis varianter kan, om dessa äro talrika, ge en viss belysning av låtens utbredning, typer och förändringar, men frågan om härkomsten kan sällan lösas på detta sätt. I vissa fall kunna skillingtryckens melodi-hänvisningar lämna värdefulla ursprungsuppgifter. En och annan allmogemelodis förekomst i äldre notböcker eller publikationer kan också klargöra låtens historia.

Tack vare en i Finspångsarkivet bevarad melodiuppteckning i en notbok från slutet av 1600-talet blir det möjligt att fastställa brudskålmelodiens härkomst. Den har utvecklats sig ur en rundamelodi, som Tobias Norlind omnämnt i Studier i svensk folklöre, fig. 5.

Melodiernas gemensamma drag äro tillräckligt tydliga för att utpeka släktskapen dem emellan, och för övrigt ha rundarium- och rundamelodierna använts vid samma tillfällen, nämligen när skålar druckos. Bakom rundamelodien, vars andra repris egentligen är en upprepning av den första fast ett tonsteg lägre, ligger säkerligen en vokal melodi. Båda repriser-nas första tvåtaktsfras har från början varit en dubbeltakt, vari de tre markerade fjärdedelarna på samma ton föra tanken på

Fig. 4. »Steklåt». R. Liljefors, Upländsk folkmusik, steklåt n:r 2, sid. 86.

Fig. 5. Runda. Efter original i Finspångsarkivet 9,098, sid. 63.

Dansa är inte farligt, men akta er för pojarna.
(Bohuslän).

de tre skålar å rad, som det helst skulle vara. Alla goda ting äro tre, även när det gäller att tömma pokalen. Erik Lindschöld säger t. ex. i »Ehre- och LyckönskningzRijm» på Carl XII:s födelsedag den 25 nov. 1670:

Men alla wackra Pijgors Skåål går ännu omkring.
Hade wij en Flaska här / r u n d a r u m d a r u m d a /
Den skålen skulle drickas / fast woret tree på raa.

Rundamelodiens ursprungliga byggnad förefaller vara rent funktionalistisk. Den är helt enkelt ett i toner klätt skålhejande.

Även andra skålstycken än de förut nämnda kunna sättas i

Fig. 6. Skålsång från Runö. Idun 1907, sid. 536.

samband med rundå. I tidskriften Idun för år 1907 berättar Alma Zetterqvist om ett bröllop på Runö. Efter bröllopsmiddagen uppträdde där fyra sångare med skålar i händerna för att samla in gåvor åt de nygifta. Vårdarna fylla på dricka medan sångarna stämma upp ovanstående visa, fig. 6. När någon kastar en rubel i skålen ropar sångarna mitt i visan tack, tack, tack, tack. Det låter som en hönas kacklande och väcker stor munterhet. För varje gång en slant skänkes sjunges visan om igen. Ceremonien kan pågå i flera timmar. Orden darum likna Lindschölds rundafras, men melodien kan vara en av Rundå oberoende allmogelåt, liksom en del av våra skänklåtar.

Ett synnerligen populärt skålstycke hos vår allmoge var länge Gustavs skål, »vår äldsta folksång». Orden äro ju författade av Bellman, och amiral Tersmeden berättar i sina memoarer hur sången sjöngs på revolutionsdagen den 19 aug. 1772. På eftermiddagen samlade Tersmeden en skara kring Bellman och en punschbål på Skeppsholmen, där ett flitigt inövande vidtog. Meningen var, att man skulle försöka få något tillfälle att sjunga visan för kung Gustav. Först kl. 11 på kvällen kom konungen med sin svit. Just då han passerat över vindbron började alla sjunga Gustavs skål.

Kungen lyssnade till första versen och ropade högt: »Tack

Fig. 7. Gustafs skål. Åkerhielmska notboken, Kungliga biblioteket, Stockholm.

Det är inte nog med att ha näverskor för att kunna dansa.

för skålen!» Vid Tersmedens bekanta fest på Skeppsholmen den 28 aug. frossade man riktigt på Gustavs skål: »Alla stående pelle à melle med glasen i hand gjorde jag sällskapet som värd först en kompliment, i hvad ändamål jag tagit mig den friheten bjuda dem att betyga vår underdåniga glädje öfver vår stora konungs lyckliga revolution, och proponerade jag H. Maj:ts skål under en Rundå af pukor och trumpeter. Igenom mina marskalkars goda anstalt såg jag de vackraste flickorna och bästa röster skockade tillsammans och började *Gustafs skål*, som af hela musiquen straxt ackompanjerades, och blef ett outsägligt sårl och glädje så att betjäningen och alla herrarna knappast hunno servera glasen — — —» Kl. 10 på kvällen, då både damer och herrar behövde svalka och vila, dracks åter Gustavs skål, under det att sångarna slöto en ring kring de övriga. Något senare tågade de omkring på holmen sjungande skålstycket. Maten borttogs och desserten serverades, varvid man återigen fick ett utlopp för sina känslor i Gustavs skål. Kl. 3 på natten kom vagnarna. De trötta gästerna upphörde med dansen, Gustavs skål utfördes »under sång och full musique» tills långpolskan avslutade festen. Resultatet av detta ihärdiga fest-sjungande blev tydligen det avsedda: skålstycket förvandlades till en omtyckt folksång.

Melodiens ursprung är ej klarlagt. Själv säger Tersmeden att den var en allmänt känd »guardietroupp». Hade det varit frågan om en på den tiden vanlig dansmelodi, skulle säkert Tersmeden antytt detta i sin detaljrika framställning. I det

w å d e n,

Sjungne

Wid olika Tilfällen.

Det Första:

Sverige Sjung, Ditt nit kan illfan ic.

Det Andra:

Wåld och Wåld', Och alt hwad ic.

Det Tredje:

GUSTAFS Skål, Den bästa Kung ic.

Alle Sjungas under en och samma egna behageliga
Melodie.

~~~~~

SEDERHOLM,

Tryckt hos Wennberg och Nordström, 1772.

Fig. 8. Det äldsta trycket av Gustavs skål.
Uppsala universitetsbibliotek.

första trycket med tre Bellmanska visor till samma melodi nämnes intet om härkomsten, fig. 8.

Av Bellmansforskarna säga några, att melodien tillhörde en Gavotte de Vestris, men Drake ansåg, att melodien var svensk. Till sin rytmik påminner den om rundamelodien från 1600-

Dä va mej en hårdspelter fan, sa prästen om
psalmen när han tugga småspik.

talet och man vill gärna fråga sig, om inte den överväldigande popularitet, som melodien till Gustavs skål ägt hos allmogen (Carlén kallar den för bondbröllopsmarsch) kan lättast förklaras därigenom, att den redan före 1772 varit känd av allmogen som

Fig. 9. Vestris dans till Fredmans testamente 136. Par Bricoles handskrift 137. (Se E. Sundström, Ny' Bellmansmusik, Svensk tidskrift för musikforskning 1927).

skålstycke. Dock måste man inskjuta, att även gavott- och andra dansmelodier i jämn takt kunna ha en om rundå påminnande byggnad. Bibliotekarien, dr Ejnar Sundström, som ägnat Bellmans melodier stor uppmärksamhet, har varit vänlig sända mig avbildningar av Gustavs och Prins Carls skål samt Gavotte de Vestris, fig. 9, anpassad till Fredmans Test. nr 136 i en notbok tillhörande Par Bricole.

Sin uppfattning av sambandet mellan melodierna sammanfattade Sundström med följande ord: »Beträffande rundamelodiens relation till Gustafs skål vågar jag visserligen i detta sammanhang ej göra något uttalande. Men jag skulle vilja påpeka, att Vestris dans, sådan jag känner den genom notexemplet ovan, visst icke är så pregnant, att den behöver vara urtypen till Gustafs skål.» Trots likheten dessa melodier emellan är det bäst att lämna frågan öppen angående släktskapens beskaffenhet. Även bland melodier finns det dubbelgångare. Upptäckten av nya varianter skulle kunna ge visshet om hur det förhåller sig. Gavotten har säkert kommit till oss via Paris, där den berömda italienske dansören Gaetano Vestris ej uppträdde förrän 1748. Omkring år 1750 kan således melodien ha nått Sverige. Om gavotten använts till Gustavs skål, skulle detta väl blivit omnämnt av Tersmeden.

En intressant notis meddelar C. F. Hennerberg i sin uppsats »Kungl. Hofmusikern Anders Wesström» i Sv. tidskrift för musikforskning 1929, nämligen att melodien till Gustavs skål spelats av W. redan den 8 mars 1772, alltså före statsvälvningen. På programmet till Wesströms konsert kallas melodien ett »på Landsbygden från äldre tider allmänt känt musicaliskt stycke, nyligen af Wesström öfversatt, något förbättrat och tillökt med 18 variationer». Då W. alldeles säkert år 1774 spelat Gustavs skål med variationer, menar Hennerberg, att det utan tvivel varit samma melodi han spelat i mars 1772. Om nu detta är riktigt (slentrianmässigheten i konsertprogram är väl ej av i dag), har man ett klart belegg för melodins äldre förekomst på landsbygden, där den mycket väl kan ha begagnats som skålstycke på

bröllopen. Då skulle således Gustav III kunnat glädja sig åt icke endast den svenska dräkten — utan även åt den svenska skålen.

Det förefaller som om skålstycket upplevt en renässans under den gustavianska tiden så till vida, att det blev kungligt. Man skulle kanske kunna säga att skålmusiken blev hovleverantör för hyllningssånger. Den förkättrade s. k. punschpatriotismen på 1800-talet var väl mest en reflex av detta skimmer från Gustavs dagar. Utom kungen blev hertig Carl uppvaktad med slik underdånighet. Grimberg berättar i sin svenska historia om hur man i Hernösand firade Karldagen och drack »segrarens vid Hogland» skål under avsjungandet av följande »lika vackra som sanna sång på melodien Gustavs skål:

Store prins,
Ditt mod man knappt i Norden funnit.
Sverige minns
den seger, som Du vunnit,
när Din arm
mot Greighens styrka sträcktes,
elden väcktes,
skeppet bräcktes
allt blev satt i larm.»

Man väntar sig, tillägger Grimberg, nästan ett »fallera» i slutet. Den här bifogade skålen till storamiralens ära åtföljes av ett fallera i toner, ett Presto. Det är en rundamelodi, som utvisar skålstyckets placering, fig. 10.

Under 1800-talet förminskades ej nämnvärt intresset för skållarnas materiella innehåll, men rundå gick bort i obemärkthet som ett offer för tidens krassa inriktning. Man fick ej tid och lust för dylika musikceremonier. En sista tynande rest lever ännu kvar tillsammans med de i sanning enfaldiga orden »Helan går». Då denna sång otvivelaktigt har sina rötter i en uråldrig skållceremoni, bör den inrymmas under antikviteterna.

*

Vad är rundå? Enligt Dahlgrens Glossarium var rundå »ett vid dryckeslag brukligt uppmaningsrop under sång och spel». Tobias Norlind har framhållit, att rundå även kan ha varit en dans och citerar ett uttalande från år 1711 i Johan Linders »Tankar om surbrunnars kraft och verkan»: »All dans och spel behagar dock icke allom lika. Ty som kroppen är av senotrådar till alla sina fasta delar sammanvuxen och således hos den ena hårt utspänd, hos en annan slappare, så tycke vi ej heller lika om alla melodier. Den ene vill hava en sorgelig ton, en annan R u n d å, den tredje D a l d a n s e n, en annan fransösk takt, en annan tysk eller så bortåt.» Detta uttalande om rundå är ej tydligt. Meningen är väl dock att rundå är en glad och pigg melodi, d. v. s. motsatsen till »en sorgelig ton». Några rader i ett kväde vid ett bröllop i Stockholm den 5 okt. 1684 mellan handelsmannen Lars Larsson Bruhn och Johanna Nilsdotter tala för att rundå dansats:

Upp bussar hwar och en /Klangspeelen liuflich gifwa/
Här höres heel R u n d å, i Dantzen qwicke blifwa:
Men wore iagh der hoos /när Lusten stode på/
Wål sprunge iagh och medh /ey sutt' iagh still i Wråå.

Tyckte la ja då va klarinett, sa bonden, fick höra göken.

Fig. 10. Prins Carls skål. Lunds universitetsbibliotek. Lunds akademiska kapell, E. Wensters donation, litt. A 4.

I bröllopsversernas talrika dansuppräknningar förekommer ej rundå. Den enda gång jag sett danssteg omnämnas i samband med skåldrickning hos allmogen är i Nils Anderssons Skånska danser i Sv. landsmålen. När trakteringen med brännvin ägde rum utförde karlarna, man emot man, en figuré. Härunder kastades benen korsvis fram bakom varandra. De dansande befunno sig ständigt på samma punkt.

Att rundå är ett skålstykke framgår däremot tydligt av 1600-talets bröllopsverser. Så här låter det t. ex. i ett »Gästebudz O d e» sjunget av »Orphei Betiente» på ett bröllop i Falun den 2 nov. 1671 mellan Jacob Berg och Anna Prytz:

Än nu en skål kär Bröder ey bortglömer/
see til hwem nu aff oss bäst glasen tömer/
all Jungfrur dygdigas skål' tre på raa.
Hey lustig blåsen om sa sa sa /
kär Musicanter låter gå Runda.

Vanligt är också på 1600-talet att den sjungna rundåftasen omtalas, liksom i Stiernhielms Hercules:

När nu blåses alarm, och dundras i Trummor, och Pukor:
Lös'n är gifwin, Holå; Rundå-rundå-dadinella.

Vid ett bröllop i Randasalmi i Finland år 1712 är skålstyckets melodi använd till en bröllopsvers:

Votum eller Runda.
Till Söderland /Ehr himblens hand/
Herr Brudgum /wille dela/
Jagh önskar så /at Eder må
Eij Wattukällor fela.

Någon gång förekommer formen rondo, men rondeaux betyder jämte annat också en dans i 3/4 eller 4/4 takt (mel. i

Det stämmer, sa han, som satte sig i bälgaspelet.
(Småland)

Kungl. bibl. S. 173) och brukas tydligen också som melodi-hänvisning:

Rondeau.

. . . Så dricken här om!

Andre instämman å qväden R o n d o m

Giggare gijgen å bruken ehr gom

Skählen hon drickes. — — —

På rundas äldre historia kan jag ej ingå. Avsikten med denna uppsats har endast varit att påvisa lantliga skålstyckens härkomst från 1600-talets rundå, vars samband med de gamla dryckesvisorna, som ha en refräng av rundåliknande ordramsor, är påtagligt. Därför må det vara nog med en tysk studentvisa från år 1667, i vilken rundå omnämnes, och ett citat ur det verk visan hämtats, Schultze u. Ssymank, Das deutsche Studententum:

Sa lustig Courage getruncken,
Wer singet ein lustig Runda
Last trauern die kühlen Haluncken,
Wir sind ja desswegen nicht da.
Es ist bey den Purschen nicht Mo (de)
Dass man das Capitolum stützt
und hermet sich kranck und zu tode
und immer verzumpfen da sitzt.

»Sehr alt sind auch die 'Rundas' (Rondos), bei denen reihum gesungen und getrunken wird; nur in den immer wiederkehrenden Refrain: Runda und Rundadinellula stimmt der gesamte Chorus ein.»

Fataburen 1932

Strängar, Tarmsträngar

(*Darmsaiten; cordes de boyau; guts-strings*), hvilka användas till musikaliska instrumenter och tillverkas af fårtarmar. Ju mindre fårracen är och ju yngre de äro, desto bättre blifva strängarne; den noggranna behandlingen har äfven stort inflytande på godheten. Genom iakttagande af allt detta beror de Italienska strängarnes företräde framför alla andra, och i synnerhet utmärkta äro de *Romerska* (romanska) och *Neapolitanska*, hvaraf flera slag förekomma. Äfven andra städer i Italien likasom Frankrike lemna äfven goda strängar; de Tyska deremot äro af ganska olika godhet; öfverspunna med fin metalltråd, få strängarne namn af *öfverspunna baser* eller *Cantiller*. Strängar böra till hela längden vara jemutjocka, elastiska samt vid spänning icke förlora sin genomskinlighet, emedan de i så fall lätt springa och gifva oren ton. Förvaringen bör ske på kallt, lagom torrt ställe, i oljadt papper.

Guldslagarhinna (*Goldschlägerhäutchen; baudruche; gold-beater's skin*) är äfven till sammansättningen lika med öfverhuden och beredes af bukhinnan hos de idislande djuren.

Handel. De Amerikanska hornen förskrifvas från England, Amsterdam och Hamburg, från hvilken sednare stad äfven alla andra slag kunna erhållas. Fiskben mest från Hamburg, Berlin och Amsterdam. Sköldpadd från England och Hamburg. Strängar dels direct från Italien eller från alla större handelsstäder i Tyskland.

Sveriges import år 1864 af oarbetadt horn var 24,446 *tl*, af platter 382 *tl*, af lykthorn 118 *tl*, af knappar och andra arbeten 46,000 *tl*. Af fiskben omkring 5000 *tl*; af sköldpadd 28 *tl*. Af diverse strängar 3,155 *tl*.

De blötte sina strängar i brännvin och lät dem torka före påsättandet på instrumentet för att de skulle hålla längre.
(Evald Larsson, V. Vingåker)

Sol över landet!

Sörmländska Ungdomsringens samlingssång.
Text av Ragnar Ekström. Musik av Elwing Björklund.

Sol över landet!
Ser du hur skyarna
sila sitt regn över sommarvarm
jord!
Fruktträden blomma
hemma i byarna.
Hösten skall duka med frukt våra
bord.

Susande skogar,
städer som ryka,
speglade sjöar är landets lust.
Tranornas plogar
ropande stryka
hemåt med sommaren över vår
kust.

Sol över landet!
Stolt brusa basarna
manligt och mäktigt i snöstormens
kör.

Rönnarna skälva,
rött glöda klasarna
ännu när nordan på drivan dem
strör.

Plogarna rita
väg efter ljusen,
grannväg och vänväg från gård och
till gård.

Vinterligt vita
huka sig husen
ned bakom granhäckens barriga
bård.

Sol över landet!
Fred över gårdarna
där vi i björksus och insjöbrus bo!
Borta vid kyrkan
luta sig vårdarna
över de kära, som kommit till ro.
Barkbröd på borden,
stridslarm och härlek
byttes i rågsus och fred efter hand.
Folket och jorden
äro vår kärlek.
Gud må välsigna dig, Södermanland!

SÖRMLÄNDSKA UNGDOMSRINGEN

Emblemet ritades av konstnär Uno Dewoon, Nyköping, på uppdrag av dåvarande distriktsordförande Ivar Schnell, 1948.